

INTERNATIONELLA
HANDELSHÖGSKOLAN
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

Det allmänna barnbidraget

Föräldraförvaltning eller gåva?

Kandidatuppsats inom ekonomisk familjerätt

Författare: Tatiana Stafeichuk

Maria Peldius

Handledare: Lars-Göran Sund

Framläggningsdatum 2014-05-12

Jönköping maj 2014

Förord

Vi vill ge vårt varmaste tack till vår handledare Lars-Göran Sund för all förståelse, stöd och tålamod. Vi vill också tacka alla opponenter för den vägledande konstruktiva kritiken. Ytterligare vill vi tacka våra kära svenska vänner för att de tagit sig tiden och hjälpte oss med språket och ordföljden.

Vi har diskuterat alla delar av uppsatsen gemensamt och skrivit tillsammans sammanfattning, abstract, inledning, analys kapitel och slutsatser. För den grammatiska delen svarade Maria Peldius. Ansvar för texten i uppsatsen fördelar vi på följande sätt:

Tatiana Stafeichuk har skrivit kapitel två, tre förutom delen 3.5 och kapitel fem.

Maria Peldius har skrivit i kapitel tre delen 3.5 och kapitel fyra.

Kandidatuppsats inom ekonomisk familjerätt

Titel:	Det allmänna barnbidraget - Föräldraförvaltning eller gåva?
Författare:	Tatiana Stafeichuk Maria Peldius
Handledare:	Lars-Göran Sund
Datum:	2014-05-12
Ämnesord	det allmänna barnbidraget, förmyndarskap, insättning på bankkonto i barnets namn, utmätning, sakrättsligt skydd mot föräldrars borgenärer, penninggåva från föräldrar

Sammanfattning

Den som är under arton år är omyndig, vilket innebär att denne inte får råda över sina tillgångar och ingå avtal med bindande verkan enligt FB 9 kap. 1§. Vanligtvis är den omyndiges föräldrar både vårdnadshavare och förmyndare för sitt barn. Det är förmyndares ansvar att förvalta barnets tillgångar. Överstiger värdet på dessa tillgångar åtta gånger prisbasbelopp eller har tillgångar ett särskilt ursprung och karaktär enligt FB 13 kap. 2§, står föräldraförvaltningen under överförmyndarens tillsyn. Det ger ett sakrättsligt skydd för barnets egendom i situationer när föräldrarna har råkat på utmätning eller konkurs. Understiger tillgångar denna gräns eller saknas krav på särskild överförmyndarkontroll står det föräldrarna fritt att bestämma hur de tillgångarna kan användas eller placeras enligt FB 13 kap. 1§. Dock stadgas det i FB 13 kap. 1 och 7§§ att barnets tillgångar skall hållas separat och det som inte används för barnets behov skall göras räntebärande.

Föräldrar har underhållsplikt för sina barn enligt FB 7 kap. 1§ efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga samt den omyndiges tillgångar och sociala förmåner. Staten tilldelar varje barn bosatt i Sverige det allmänna barnbidraget. Bidraget är avsett för barnets uppfostran och uppehälle men utbetalas till barnets vårdnadshavare. Hur det allmänna barnbidraget skall användas står föräldrarna fritt så länge barnets behov är tillgodosedd. Storleken på det allmänna barnbidraget täcker endast en del av de kostnader som det innebär att ha ett barn i familjen. Detta är för att föräldrar har det primära försörjningsansvaret, medan statens ansvar är sekundärt. Föräldrar har således dispositionsrätt över det allmänna barnbidraget och kan välja att antingen använda hela beloppet eller att placera det på ett separat bankkonto för att säkra barnets ekonomi i framtiden. På vilket sätt hanteras detta konto avgör om till-

godohavandet kan sakrättsligt skyddas mot föräldrarnas borgenärer vid utmätningsärenden.

Bachelor's thesis within economic family law

Title: The universal child allowance – Parental maintenance or gift?
Authors: Tatiana Stafeichuk
Maria Peldius
Tutor: Lars-Göran Sund
Date: 2014-05-12
Subject terms **the universal child allowance, parental maintenance, deposit into bank account in the child's name, execution issues, indefeasible rights against parental creditors, money gift from parents**

Abstract

A person under the age of eighteen is underage, which means that he cannot reign over his own assets and cannot conclude legally binding agreements according to FB 9 chapter 1§. Usually it's the parents that have custody and guardianship of their child. It is the guardian's responsibility to manage the child's assets. If the value of the assets exceeds the eight base amount or if the assets have a particular origin (inheritance, legacy or gift) or character according to FB 13 chapter 2§ then parents conduct is the subject of the overguardian's supervision. It obtains protection for the child's property against parents' creditors in situations when parents are facing foreclosure or bankruptcy. If the underaged's assets value is below that limit or if there's no requirements for overguardian's supervision, the parents can freely determine how these assets can be used or place money into a bank account according to the FB 13 chapter 1§. However, FB 13 chapter 1 and 7§§ requires that the child's assets shall be separated from parents property and what isn't used for the child's needs shall bring interests.

Parents have a duty of alimony for their children as stated by FB 7 chapter 1§ out of consideration for child's reasonable needs and parents' overall economic capacity along with the child's own assets and social benefits. The state assigns each child resident in Sweden the universal child allowance which is intended for the child's upbringing and living expenses, but it is paid to the child's guardian. The parents decide freely way the universal child allowance is to be used, as long as the child's needs are satisfied. The amount of the universal child allowance covers only a part of the costs of having a child in the family. This is because the parents have the primary maintenance obligation, while the state's responsibility is secondary. Parents thus have disposition over the universal child allowance and may choose to spend either the whole amount for the child's needs

or to place the amount in a separate bank account to secure the child's economy in the future. The way this account is managed determines whether the money can be protected against parental creditors at execution issues.

Innehåll

Förkortningslista.....	1
1 Inledning	3
1.1 Bakgrund.....	3
1.2 Syfte	3
1.3 Metod och material.....	4
1.4 Avgränsning	5
1.5 Disposition.....	5
2 Förmyndarskap.....	7
2.1 Myndighetsåldern i ett historiskt perspektiv	7
2.2 Rättskapacitet och rättshandlingsförmåga	7
2.3 Föräldrar som förmyndare och vårdnadshavare	10
2.3.1 Två begrepp om barnets ställföreträdare	10
2.3.2 Legala förmyndare.....	10
2.3.3 Överförmyndarens tillsyn	11
2.3.4 När uppdrag upphör.....	12
2.4 Försörjning och underhåll.....	13
2.4.1 Barn är inte självförsörjande	13
2.4.2 Underhåll till omyndiga barn	14
2.5 Barnets behov	16
3 Barns tillgångar och sociala förmåner.....	18
3.1 Tillgångar som förvärvades genom arv, testamente och försäkringsförmåntagande	18
3.2 Gåva.....	19
3.2.1 Gåvorekvisit	19
3.2.2 Fullbordad gåva	20
3.2.3 Penninggåva.....	21
3.3 Eget arbete.....	23
3.4 Sociala förmåner	23
3.5 Bankkonto i barnets namn.....	24
4 Barnbidrag	26
4.1 Lag (SFS 529/1947) om allmänna barnbidrag	26
4.1.1 Bakgrund till införandet av lagen år 1948	26
4.1.2 Berättigade till barnbidrag	27
4.1.3 Riktlinjer till användning av det allmänna barnbidraget	28
4.2 Syftet med allmänna barnbidraget enligt SFB (2010:110).....	29
4.3 Gällande rätt om det allmänna barnbidraget	31
4.4 Lagändringen år 2014 om barnbidragsmottagare	33
5 Utmättnings ärenden.....	35
5.1 Utmätning, konkurs och skuldsanering.....	35
5.2 Undantag från utmätning.....	36
5.3 Äganderätt.....	37
5.3.1 Presumtionsregeln.....	37
5.3.2 Separationsrätt	38

5.3.3	Specialitetsprincipen.....	39
5.3.4	Lagen om redovisningsmedel.....	40
5.4	Sakrättsliga moment.....	41
6	Gåva eller förmyndarens förvaltningsåtgärd?	45
6.1	Rätt att disponera över det allmänna barnbidraget	45
6.1.1	Syn på barnbidraget i allmänhet	45
6.1.2	Omyndighet och målet med bidraget.....	46
6.1.3	Barnbidraget i förhållande till barnets behov.....	48
6.2	När medlen sätts in på ett bankkonto	50
6.2.1	Utmätning	50
6.2.2	Fungibel egendom.....	51
6.2.3	Uppdrag "föräldrar"	52
6.2.4	Ungdomskonto.....	54
6.2.5	Insättning av barnbidraget på bankkonto och sakrättsligt skydd mot föräldrarnas borgenärer	55
6.2.6	Given i gåva?.....	57
7	Slutsatser	59
	Referenslista	60

Förkortningslista

ABBL	Lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag
AML	Arbetsmiljölagen (1977:1160)
ARN	Allmänna reklamationsnämnden
EU	Europeiska unionen
FB	Föräldrabalken (1949:381)
FK	Försäkringskassan
GåvL	Lagen (1936:83) angående vissa utfästelser om gåva
HB	Handelsbalken (1736:1232)
HD	Högsta domstolen
JB	Jordabalken (1970:994)
Kap.	Kapitel
KL	Konkurslagen (1987:672)
NJA I	Nytt juridiskt arkiv I
NJA II	Nytt juridiskt arkiv II
Uppl.	Upplaga
Prop.	Proposition
Ref.	Referat
RH	Rättsfall från hovrätten
SFB	Socialförsäkringsbalken (2010:110)
SFBP	Lagen (2010:111) om införande av socialförsäkringsbalk
SFS	Svensk författningssamling

SkbrL	Lagen (1936:81) om skuldebrev
SkStL	Skadeståndslagen (1972:207)
SSL	Skuldsaneringslagen (2006:548)
SOU	Statens Offentliga Utredningar
UB	Utsökningsbalken (1981:774)
ÄB	Ärvdabalken (1958:637)
ÄktB	Äktenskapsbalken (1987:230)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I Försäkringskassans broschyr ”Till alla som väntar eller just fått barn” står det tydligt att det är barnet som har rätt till barnbidrag.¹ Många föräldrar sätter in barnbidraget på ett separat bankkonto med avsikt att säkra barnets ekonomi i början av vuxenlivet. Den totala summan på ett sådant konto kommer aldrig att överstiga åtta prisbasbelopp om enbart barnbidraget har satts undan, även om detta har sparats från första till sista utbetalningen. Enligt föräldrabalken (SFS 1949:381), FB, 13 kap. 2§ står förvaltningen av ett barns tillgångar som överstiger åtta prisbasbelopp under överförmyndares tillsyn. Vad händer då med tillgångar som understiger denna gräns? Det är oklart om barnbidrag som sätts in på bankkonto får ett sakrättsligt skydd. Av egen erfarenhet vet en av författarna av denna uppsats att skyddet ibland är otillräckligt.

I samhället finns en debatt om fattiga barn i Sverige. Chockerande nog finns det barn som inte kan åka på klassresor, gå på studentbalen eller köpa studentmössan. Deras föräldrar kan vara missbrukare av t.ex. alkohol, droger eller spel. Hit hör också de som har svag ekonomi såsom nyanlända invandrare, arbetslösa och långtidssjukskrivna. De regler rörande samhällets tillsyn som finns idag skyddar endast barn med stora tillgångar.

Samhället tilldelar varje barn i Sverige det allmänna barnbidraget utan åtskillnad på vårdnadshavares ekonomiska situation. Varje förälder har underhållsskyldighet gentemot sina omyndiga barn. Genom reformen år 1995 är denna skyldighet inte längre ovillkorlig, utan den beror på föräldrarnas ekonomiska förmåga.² I FB 7 kap. 1§ stadgas att när föräldrars underhållsskyldighet bestäms ska hänsyn tas till barnets egna inkomster och tillgångar samt barnets sociala förmåner.

Hur förhåller sig barnbidraget till föräldrarnas underhållsskyldighet och förvaltningsansvar om barnbidraget är barnets tillgångar?

1.2 Syfte

Avsikten med denna uppsats är att utreda gällande rätt beträffande rätten till det allmänna barnbidraget, särskilt rätten att disponera över medlen. Genom sociala förmåner har sam-

¹ Försäkringskassa, *Till alla som väntar eller just fått barn*, FK 4010 2012 01 01, s. 23.

² Walin, Gösta, *Kommentar till Föräldrabalken*, 3:e uppl., Nordstedts blå bibliotek, Lund 1979, s. 153.

hället tilldelat tillgångar till varje barn som är folkbokfört i Sverige. Vår ytterligare ambition är att utreda, i fall då utmätning sker för förmyndares skulder, huruvida det allmänna barnbidraget, som har satts på ett bankkonto, har sakrättsligt skydd mot föräldrarnas borgenärer.

1.3 Metod och material

Då uppsatsen är en rättsvetenskaplig framställning inom juridik har traditionell rättsdogmatisk metod använts för att besvara frågeställningarna enligt syftet.³ Det innebär att rättkällorna behandlas i en hierarkisk ordning: lag, förarbeten, praxis och doktrin.⁴ I svensk rätt är förarbetena viktiga för lagtextens tolkning, de ökar förutsägbarheten vid lagbestämmelsernas tillämpning.⁵ Förarbeten till en lag tar ofta många år. Vanligtvis inleds lagstiftningen med en utredning i en kommitté som ger ut ett motiverat förslag till lagtexten. Betänkande ingår i serien Statens offentliga utredningar (SOU).⁶ Lagens förarbeten har emellertid en begränsad vägledande betydelse.⁷ När lagtexten är svår att tolka eller när en fråga inte har sin tydliga förklaring i förarbeten är det naturligt att söka stöd i bedömningen av domstolarna vid likartade rättsfall. Avgöranden av högsta domstolen (HD) har störst betydelse eftersom de lägre instanserna måste följa dess beslut, som har ett prejudikats värde.⁸

Vid lagtolkning i uppsatsen används teleologisk metod som är mest relevant för att klarlägga lagens ändamål, som är av störst betydelse vid vägledning även vid oreglerade fall.⁹ För att få ytterligare vägledning presenteras rättsfall från praxis.¹⁰ Övrig argumentation samt vägledning hämtas ur doktrin.

³ Agell, Anders, Malmström, Åke, Ramberg, Christina och Sigeman, Tore, *Civilrätt*, 21:2 uppl., Liber AB, Malmö, 2010, s. 43.

⁴ Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (red): *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur, Lund, Kleineman, Jan: 2013, s. 21.

⁵ Agell, Anders, Malmström, Åke, Ramberg, Christina och Sigeman, Tore, *Civilrätt*, s. 31.

⁶ A. a. s. 30.

⁷ A. a. s. 31.

⁸ A. st.

⁹ Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*, 6:e uppl., Institutet för bank- och affärsjuridik AB, Uppsala, 2010, s.198.

¹⁰ Agell, Anders, Malmström, Åke, Ramberg, Christina och Sigeman, Tore, *Civilrätt*, s. 32.

Den praktiska rättstillämpningen i Sverige är en produkt av historien och samhällets utveckling.¹¹ Föräldrabalkens förmyndarskapsrättsliga bestämmelser, socialförsäkringsbalken och lagen om redovisningsmedel är de främsta källorna i denna uppsats. Enbart lagtext är ibland svårt att förstå, därför är det nödvändigt att leta fram i förarbeten till de författningarna samt tidigare lagarna som de har ersatt för att fastställa lagstiftningens motiv.¹² Uppsatsen grundas dessutom på bestämmelserna i bankrörelselagen, utskökningsbalken, konkurslagen, skuldsaneringslagen, gåvolagen samt de andra relevanta lagarna.

Information från hemsidor av tre ledande banker i Sverige (Swedbank, Handelsbanken och Nordea) utreds för att få uppfattning hur sparande av medel på bankkonto för barnets räkning fungerar i praktiken.

1.4 Avgränsning

Andra sociala förmåner såsom fri sjuk- och tandvård, fri skolgång, skolböcker, skolmåltider, bostadsbidrag och barnpension ligger utanför syftet. Uppsatsen koncentreras på det allmänna barnbidraget. I arbetet redovisas endast kort om tillgångar som utfaller till barnet genom eget arbete, arv, testamente och försäkringsförmåner som har skydd enligt lag. Vid frågor om gåva ligger fokus helt på benefika fång i penningform från föräldrarna själva. Gåvotransaktioner från släkt och utomstående tas endast med i kort informationssyfte. I uppsatsen läggs fokus på förmyndarskap som är föräldrarnas rätt och skyldighet att ekonomiskt förvalta barnets tillgångar. I frågan om barn skiljer vi inte mellan biologiska och adoptivbarn, eftersom de är likställda i lagstiftningen. Avgränsningen är motiverad med hänsyn till tids- och utrymmesbrist och för att uppsatsen inte skall bli för omfattande.

1.5 Disposition

Kapitel två är ett deskriptivt introduktionskapitel, där redovisas grundläggande begrepp såsom omyndighet, förmyndarskap, vårdnadshavande och den underhållsplikt som faller på föräldrar. Det är utgångspunkten för att förstå grunden av förmyndarens ansvar och dess samspel med familjestöd från staten.

Vidare belyses övergripande i kapitel tre olika slag av tillgångar som barnet förvärvat genom arv, testamente, försäkringsförmåner, inkomst av eget arbete, gåvor från olika håll

¹¹ Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*, s. 200.

¹² Bernitz, Ulf m fl., *Finna rätt, Juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 11 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2010, s. 109.

samt sociala förmåner. Dessutom redovisas här kortfattat regleringen i praktiken gällande olika former av sparande och öppnande av bankkonto i barnets namn, hantering och föräldrarnas rådighet över pengarna på kontot.

I kapitel fyra ges en fördjupning angående barnbidraget, dess utveckling ur historiskt perspektiv, funktion i samhället och gällande regler omkring samt klargörande av vem som egentligen är mottagare av medlen.

I kapitel fem utreds frågan om sakrättsligt moment som ligger i grunden för avgörandet om vem som äger en sak. Här analyseras möjligheter för sakrättsligt skydd mot olika yttre påverkan, särskilt vid utmätning för föräldrarnas skulder.

I kapitel sex tar vi ställning i första hand till vem som har dispositionsrätt över det allmänna barnbidraget. Vidare tar vi ställning till huruvida det allmänna barnbidraget som sätts in på bankkonto anses vara gåva från föräldrarna eller förmyndarens förvaltningsåtgärd. Kapitlet innehåller analys av anförda regler i de fyra faktakapitel som rör föräldraförvaltning, förmyndares ansvar, föräldrars underhållsplikt, barnbidragets funktion och syfte samt inte minst sakrättsliga moment vid bedömning av äganderätt. Analysen syftar till att besvara frågan huruvida barnbidraget som sparats på ett bankkonto är rättsligt skyddat mot förmyndares borgenärer. Vidare analyseras i kapitlet gällande rätt och föreslår lösningar till uppsatsens frågeställningar.

Slutligen ges i kapitel sju en kortare redogörelse av svaren på uppsatsens frågeställningar i syftet.

2 Förmyndarskap

2.1 Myndighetsåldern i ett historiskt perspektiv

Den som är under arton år är omyndig, som det stadgas i FB 9 kap. 1§. Ibland används termerna ”barnet”, ”underårig” och ”myndling” gällande en omyndig person.¹³ Denna åldergräns fastställdes genom lag år 1974 och innan dess har den varierat mellan femton, tjugooch tjugooett års ålder.^{14 15} Intressant är att för män infördes tjugooett-årsgränsen redan från år 1721, för kvinnor däremot först år 1920.¹⁶ På 1800-talet ansågs endast ogifta kvinnor vara myndiga vid tjugofem års ålder. Giftnor blev aldrig myndiga, med resultat att de från födelsen stod under sin faders och sedan, efter giftermål, under sin mans målsmanskap (med undantag för eventuell tid som ogifta från 25 år).¹⁷

Tidigare kunde även en person i myndig ålder genom rättens beslut förklaras omyndig på grund av i lagen särskilt angivna skäl. År 1988 upphävdes dock lagstiftningen och institutet omyndigförklaring ersattes med regler om förordnad förvaltare, vilka gäller än idag.¹⁸ Numera avses med omyndig den som är under arton år.

2.2 Rättskapacitet och rättshandlingsförmåga

Att en person är omyndig innebär att denne inte själv får råda över sin egendom eller åta sig förbindelser i vidare mån än vad lagen tillåter enligt FB 9 kap. 1§. Alla människor, även barn, har rättskapacitet, vilket innebär förmåga att vara bärare av rättigheter och skyldigheter. Inom processrätten kallas begreppet partshabilitet.¹⁹ Det betyder att ett barn kan ha tillgångar t.ex. äga en fastighet, en moped eller en post aktier och dessutom vara part i en rättegång gällande dennes egendom. I ärvdabalken (SFS 1958:637), ÄB, 1 kap. 1§ ges även ett ofött barn, om det är avlat innan arvlåtarens dödsfall och sedermera fött med liv, rätt att taga arv.

¹³ Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, 7 uppl., Iustus Förlag, Uppsala, 2013, s. 298.

¹⁴ Walin, Gösta, Vängby, Staffan, *Föräldrabalken, en kommentar. Del I*, Norstedts Juridik, Göteborg 2004, s.9:2.

¹⁵ Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, s. 298.

¹⁶ Singer, Anna, *Barnets bästa, Om barnets rättsliga ställning i familj och sambälle*, 6 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2012, s. 295.

¹⁷ A.st.

¹⁸ Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, s. 298.

¹⁹ A.a. s. 299.

Den som är under arton år har inte den mognad och det förstånd som krävs för att ingå ett avtal, dvs. saknar rättshandlingsförmåga.²⁰ Underårig kan inte företräda sig själv eller med laglig verkan företa någon rättshandling gällande dennes egendom.²¹ Rättshandling av en omyndig är således en rättslig nullitet, dvs. saknar bindande verkan. Även om det inte uttryckligen står i lagen, är huvudprincipen enligt förarbetena, att påföljden av sådan rättshandling är ogiltighet, som kan göras gällande även vid god tro.²² Är avtalet ogiltigt, enligt FB 9 kap. 7§ skall varje part återbära vad den mottagit eller ersätta dess värde. Dock enligt lagrummet är en underårig icke pliktig att utgiva ersättning i vidare mån än om det har använts till skäligt underhåll eller annars medfört nytta för honom, dvs. det negativa kontraktsintresset.²³

I särskilda fall ges underåriga begränsad rättshandlingsförmåga, t.ex. att ingå sedvanliga rättshandlingar vid egen hushållning eller uppfostran av barn som stadgas i FB 9 kap. 2a§. Vid femton år kan en underårig bevittna ett testamente enligt ÄB 10 kap. 4§. Har myndlingen fyllt sexton år, sker en vidare utvidgning av dennes rättshandlingsförmåga. I princip kan barnet förfoga över sin arbetsinkomst enligt FB 9 kap. 3 §, i vissa fall testamentera sin egendom enligt ÄB 9 kap. 1§ och ingå rättshandlingar inom egen rörelse, enligt FB 9 kap. 5§, som drivs med förmyndares tillstånd i enlighet med reglerna i FB 13 kap. 13§.

För att en rättshandling från den omyndiges sida ska vara bindande är kravet på förmyndares samtycke absolut, emellertid kan det vara tyst eller underförstått.²⁴ I Förmyndarskapsutredningens betänkande ”Föräldrar som förmyndare” redovisas flera avgöranden av Allmänna reklamationsnämnden (ARN) om avtals giltighet när förmyndares samtycke saknas. Säljaren åberopar vanligtvis god tro i samtyckesfrågan. I de flesta fall bifalls yrkanden om köpets återgång, men när den underårige närmar sig arton årsålder, erkänns mer troligtvis uppfattning om underförstått samtycke till fritt förfogande att disponera över en summa pengar.²⁵ Oavsett ålder får den omyndige i princip själv råda över det som har förvärvats

²⁰ Singer, Anna, *Barnets bästa, Om barnets rättsliga ställning i familj och sambälle*, s. 104.

²¹ Walin, Gösta, Vängby, Staffan, *Föräldrabalken, en kommentar. Del I*, Norstedts Juridik, Göteborg 2004, s.9:3.

²² Prop. 1993/94:251, Förmyndarskapslagstiftningen, s.111.

²³ Walin, Gösta, Vängby, Staffan, *Föräldrabalken, en kommentar. Del I*, Norstedts Juridik, Göteborg 2004, s.9:22.

²⁴ Prop. 1993/94:251, s.111-112.

²⁵ Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, s. 306-308 samt SOU 1988:40, s.130 och s.173.

genom gåva, förmånstagarförordnande eller testamente med villkor om fri förfoganderätt.²⁶ Detta stadgas i FB 9 kap. 4§ med förbehåll för förmyndares rätt att omhändertaga egendomen med hänsyn till myndlingens uppfostran eller välfärd, endast om överförmyndarens samtycke har inhämtats i enlighet med FB 9 kap. 3§ 2 st. Den omyndiges fria förfoganderätt accepterades redan i förarbeten till 1924 års förmynderskapslag (1924:322):

*”Låter förmyndaren den omyndige omhänderbåva penningmedel, får han finna sig uti, att den, med vilken myndlingen inlåter sig i avtal, anses berättigad utgå ifrån att den omyndige har fri förfoganderätt över pengarna, såframt ej särskilda omständigheter tala däremot.”*²⁷

Denna ställning bekräftades genom domen i rättsfallet RH 1988:82, där en trettonårig flicka fick pengar av sin mor för att köpa ett par stövlar. Stövlarna som den underårige köpte kostade drygt 1 600 kr i 2012 års penningvärde.²⁸ Enligt modern kostade de orimligt dyrt i relation till dotterns behov, därför krävde hon att köpet skulle återgå på grund av att flickan inte hade fått moderns samtycke till köpet. Hovrätten fann att flickan hade fått pengarna med fri förfoganderätt till inköp av stövlar, följaktligen ansågs att modern ha samtyckt till köpet.

I vissa fall ges barnet medbestämmanderätt, då samtycket av både vårdnadshavaren och barnet är nödvändiga, t.ex. vid adoption av ett barn som har fyllt tolv år, enligt FB 4 kap. 5§ 1 st. I egenskap av vårdnadshavare bestämmer föräldrar över barnets möjlighet att arbeta, dock är föräldrarnas rätt begränsad med hänsyn till barnets skolplikt, ålder, mognad och förmåga enligt arbetsmiljölagens (SFS 1977:1160), AML, bestämmelser i 5 kap. samt Arbetskyddsstyrelsens kungörelse med föreskrifter om underåriga (1996:1). Utan barnets medverkan kan emellertid inte ett anställningsavtal skrivas på. Har föräldrar en gång samtyckt till att barnet ska ingå anställningsavtal, får den underårige, som har fyllt sexton år, själv säga upp avtalet och ingå ny anställning vid arbete av liknande art enligt FB 6 kap. 12§ 1 st. Om det behövs med anledning av barnets hälsa, utveckling eller skolgång, har vårdnadshavare rätt att häva arbetsavtalet med omedelbart verkan enligt FB 6 kap. 12§ 2 st.

²⁶ Prop. 1993/94:251, s. 111.

²⁷ NJA 1924 II, s. 317.

²⁸ Singer, Anna, *Barnets bästa, Om barnets rättsliga ställning i familj och samhälle*, s. 283.

2.3 Föräldrar som förmyndare och vårdnadshavare

2.3.1 Två begrepp om barnets ställföreträdare

Eftersom barn saknar rättshandlingsförmåga löses det genom regler i föräldrabalken om dess ställföreträdare. I svensk rätt skiljer man mellan begreppen vårdnadshavare och förmyndare gällande föräldrarnas ställning i relation till barnet.²⁹ Vårdnad avser omsorgen om barnets personliga angelägenheter, som framgår av FB 6 kap. 11§, medan förmyndarskap handlar om företrädande av barnet i ekonomiska angelägenheter enligt FB 12 kap 1§ samt 13 kap 1§ 1 st. Förmyndarskap är föräldrarnas rätt och skyldighet att ekonomiskt förvalta barnets tillgångar. Förmyndare enligt FB 12 kap. 1§ 3 st. företräder även i övrigt den underårige när detta enligt lag inte ska göras av någon annan.

Enligt huvudregeln i FB 6 kap. 2§ och 10 kap. 2§ är föräldrar vårdnadshavare och förmyndare för sina barn. Vårdnadsansvaret är det primära, eftersom när en förälder förlorar vårdnaden upphör också denne att vara barnets förmyndare. Ett entledigande som förmyndare innebär däremot inte en automatisk förlust av vårdnaden.³⁰ Om föräldrar är olämpliga för uppdraget eller om de har avlidit, kan en särskild förordnad förmyndare utses av rätten, detta stadgas i FB 10 kap. 1, 3, 5-7§§.

2.3.2 Legala förmyndare

Vanligtvis är barnets föräldrar dess legala förmyndare enligt FB 10 kap. 2§. I lagmotiv till förändringar i föräldrabalken år 2008 uttalas en grundtanke om att föräldrar normalt handlar med ”sitt barns bästa för ögonen och är väl lämpade för sin uppgift”.³¹ Det är den naturliga utgångspunkten i gällande rätt att föräldrar ska ha en stor frihet att själva bestämma om barnet och fritt kunna förvalta den omyndiges tillgångar så länge detta inte inskränks genom lag.³² Idag är detta fastställt i FB 13 kap. 1§ 1 st., där stadgas att föräldrar, som är den omyndiges förmyndare, bestämmer hur tillgångar skall användas, förvaltas eller placeras. Beslut om förvaltningen skall vara gemensamt; i fall om det inte kan skjutas upp utan olägenhet, bestämmer en av föräldrarna ensam i frånvaron av den andra, dock gäller det

²⁹ Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, s. 295.

³⁰ Prop. 1993/94:251, s. 103.

³¹ Prop. 2007/08:150, Förmyndarskapsrättsliga frågor, s. 23.

³² A.st.

inte om beslutet är av ingripande art och uppenbarligen behövs för barnets bästa enligt FB 13 kap. 1§ 2 st.

Att vara förmyndare innebär att alltid handla på det sätt som bäst gagnar barnet enligt FB 12 kap. 3§. Av FB 12 kap. 6§ 1 st. framgår att förmyndare har ansvar att se till att pengar och värdepapper, som tillhör den underårige, inte sammanblandas med deras egna tillgångar. Den omyndiges medel kan i skälig omfattning användas för dennes uppehälle, utbildning och nytta i övrigt; det som inte omedelbart används för sådana ändamål skall placeras med tillräcklig trygghet och göras räntebärande genom att sättas in hos bank eller kreditmarknadsföretag enligt FB 12 kap. 4§ och 13 kap. 7§. Med överförmyndarens samtycke får tillgångar även placeras i aktier eller på något annat sätt enligt FB 13 kap. 6§. Föräldrar har skyldighet att löpande föra räkenskaper och göra anteckningar om det kan anses behövt, med hänsyn till egendomens omfattning och omständigheterna i övrigt enligt FB 12 kap. 5§ 2 p. I vissa fall, om det finns särskilda skäl, enligt FB 12 kap. 17§, har föräldrar rätt till arvode för sin förvaltning av den omyndiges egendom.

2.3.3 Överförmyndarens tillsyn

Innan reformen år 1995 stod föräldrars förvaltning under strikt kontroll från överförmyndarnämnden. Reglerna vilade i huvudsak på 1924 års förmyndarskapslag och var detaljerade och svårtolkade.³³ Detta krävde stora administrativa resurser och ledde till en belastning både arbetsmässigt och ekonomiskt.³⁴ Reformen strävade till minskning av detaljstyrning av föräldrarnas förvaltning, lagstiftningens modernisering och anpassning till de ändrade förhållandena i samhället.³⁵

Enligt gällande rätt är föräldrar normalt inte skyldiga att redovisa sin förvaltning för överförmyndaren.³⁶ Emellertid är föräldrars fria förvaltning fortfarande begränsad, med hänsyn till egendomens omfattning och karaktär. Enligt FB 13 kap. 2§ gäller det fast egendom, tillgångar som överstiger åtta gånger prisbasbelopp samt tillgångar som har tillfallit den omyndige under villkor om särskild överförmyndarkontroll. Även om tillgångarna har gått

³³ Prop. 2007/08:150, s. 24.

³⁴ A.prop. s. 24-25.

³⁵ A.st.

³⁶ A.st.

ner i sitt värde längst till fyra gånger prisbasbelopp är det inte tillräckligt enligt FB 13 kap. 9§ för att överförmyndarkontroll skall upphöra.³⁷

Dessutom undantas från föräldrars förvaltning tillgångar, som omyndiga enligt FB 9 kap. 4§ själva råder över, tillgångar som har förvärvats genom gåva, testamente eller förmånstagarförordnande vid försäkring eller pensionssparande med villkor om särskild förvaltare i enlighet med FB 12 kap 1§ 2 st. I enskilda fall, enligt FB 13 kap. 18 och 19§§, om den omyndige begär det eller om det annars finns särskilda skäl, kan överförmyndare fatta ett beslut om skärpta regler för föräldrarnas förvaltning, om det behövs för att skydda barnets egendom eller begränsa föräldrarnas möjlighet att ta ut pengar från bankkonto. Sådana beslut kan gälla även tillgångar som understiger åtta gånger prisbasbeloppets värde.³⁸

Tillsyn över förmyndares förvaltning utövas av överförmyndare eller överförmyndarnämnder, vilka ska finnas i varje kommun, stadgas i FB 12 kap. 9§ 1 st., 16 kap. 1§ och 19 kap 1§. Överförmyndares verksamhet i sin tur står under tillsyn av länsstyrelsen enligt FB 19 kap. 17§. Överförmyndares tillsyn innebär att förmyndare är skyldiga att lämna upplysningar om sin verksamhet, när överförmyndaren begär det, enligt FB 12 kap. 9§ 2 st. I vissa specifika fall, som stadgas i FB 13 kap. 6, 8, 10-13§§, skall förmyndare ansöka om överförmyndares samtycke eller tillstånd för särskilda åtgärder i förvaltningen. Dessutom skall föräldrar årligen lämna redovisning över förvaltningen av den omyndiges fasta egendom samt sådan egendom som överstiger åtta gånger prisbasbelopp enligt FB 13 kap. 2§ 1 st. och 13 kap. 14§ Regeln gäller även egendom som står under särskild överförmyndarkontroll enligt FB 13 kap. 2§ 2 st. För att skydda barn mot risken att vara skuldsatta av sina föräldrar har överförmyndaren möjlighet att spärra bankkontot och vissa finansiella tillgångar, såsom aktier och fondandelar.³⁹

2.3.4 När uppdrag upphör

Har barnet fyllt arton år skall förmyndare inom en månad lämna en sluträkning till överförmyndare beträffande sådan egendom, som stod under överförmyndares kontroll enligt FB 13 kap. 15§. Med hänsyn till tillgångarnas art och värde samt omständigheterna i övrigt får överförmyndaren befria föräldrarna från denna skyldighet eller besluta att räkningarna kan inlämnas i förenklad form, stadgas i FB 13 kap. 16§. Sluträkningen skall avges på heder

³⁷ Prop. 1993/94:251, s. 237.

³⁸ Prop. 2007/08:150, s. 25.

³⁹ A.prop. s. 2.

och samvete enligt FB 13 kap. 15§ 2 st. 2 meningen. Uppdrag som förmyndare upphör när den underårige når myndighetsåldern, då föräldrarna genast skall överlämna de förvaltade tillgångar till den blivande myndige och hålla förvaltningens sluträkenskaper tillgängliga för granskning enligt FB 13 kap. 20 och 21§§.

Förmyndare är skyldig, enligt FB 12 kap. 14§, att ersätta en skada som uppsåtligen eller av vårdlöshet har orsakats den enskilde. Även om slutredovisningen blivit godkänd hindrar det inte att talan om skadeståndsansättningen kan väckas.⁴⁰ Rätten bedömer huruvida förmyndares förfarande varit försvarligt eller inte efter måttet av normal aktsamhet. Det gäller såväl straffbart som inte straffbart förfarande, underlåtenhet och positiv handling. All slags ekonomisk skada skall ersättas. Även staten kan i ömmande fall svara för ställföreträdarens tjänstefel eller brottslig handling enligt skadeståndslagen (SFS 1972:207), SkStL, 3 kap. 2§.⁴¹ Ansvar enligt HD i rättsfallet NJA 1951 s. 245 omfattar även överförmyndares försumelse att ta till vara den omyndiges rätt. Ersättningsansvaret kan enligt FB 12 kap. 14§ 2 st. vara solidariskt och fördelas mellan de ansvariga efter vars och ens grad av vållande.

Talan skall väckas inom tre år från redovisningen av sluträkning till överförmyndaren, dvs. tre år senare efter att barnet har fyllt arton år. Av FB 12 kap. 15§ framgår att tidfristen inte gäller om ställföreträdaren har gjort sig skyldig till brottsligt förfarande, eftersom i sådana fall tillämpas regeln om den allmänna tioåriga preskriptionen enligt preskriptionslagen (SFS 1981:130) 2§ 1 st. och 3§.

2.4 Försörjning och underhåll

2.4.1 Barn är inte självförsörjande

När ett barn föds är det helt naturligt att dess föräldrar strävar att ge allt det bästa till sitt barn. Familjen anses som den naturliga miljön för barnets utveckling och välfärd, nödvändigt skydd och bistånd.⁴² Barnets möjligheter att försörja sig är begränsade av ålder, mognad, förmåga och skolplikt samt förbud mot barnarbete.⁴³ Det är oerhört viktigt för barnets

⁴⁰ Walin, Gösta, *Förmyndare, förvaltare och gode man*, Norstedts Juridik, Stockholm, 1996, s. 116.

⁴¹ Walin, Gösta, Vängby, Staffan, *Föräldrabalken, en kommentar. Del I, 1-13 kap.*, 3:e uppl., Norstedts Juridik, Göteborg, 2004, s. 12:29.

⁴² Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, s. 29-30.

⁴³ *Rätt, social utsatthet och samhälleligt ansvar, Festskrift till Anna Hollander*, Norstedts Juridik, Visby, 2012, Schiratzki, Johanna, Barnets bästa, utsatthet och ekonomi, s. 290.

existens att någon tillhandahåller dess ”livets nödtröft”.⁴⁴ I egenskap av vårdnadshavare är föräldrar skyldiga att se till att barnet får sin rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran som framgår av FB 6 kap. 1§.⁴⁵ Vidare enligt FB 6 kap. 2§ 2 st. ansvarar de för att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning.

Föräldrarnas försörjningsansvar kompletteras i Sverige av samhällets stöd genom den ekonomiska familjepolitiken med både generella och behovsprövade bidrag.⁴⁶ Detta offentliga ansvar är en viktig faktor för att motverka barnets ekonomiska utsatthet, det är dock sekundärt.⁴⁷ Det är föräldrar som har den primära plikten mot sina barn att tillgodose deras ekonomiska behov.⁴⁸ Samhällets försörjningsplikt träder in under villkor att föräldrar har svag ekonomi och inte själva klarar av försörjningen för barnet.⁴⁹ Den underåriges rätt till socialhjälp utgår endast i den mån barnet saknar medel och dess behov inte går att tillgodose på annat sätt.⁵⁰

2.4.2 Underhåll till omyndiga barn

Oavsett om föräldrar är vårdnadshavare eller inte, enligt FB 7 kap. 1§, 1 st. svarar de för underhåll för sina barn efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. Blodsbandet anses vara grunden för underhållsskyldighet mot sina barn.⁵¹ Vad gäller adopterade barn övergår de biologiska föräldrars underhållsskyldighet på adoptanten enligt FB 4 kap. 8§. Om barn och föräldrar bor tillsammans anses i princip att föräldrarna uppfyller sina ekonomiska förpliktelser, eftersom de står för de löpande kostnaderna.⁵² De föräldrar som inte bor tillsammans med sina barn bidrar till barnens försörjning antingen med underhållsbidrag, som fastställs genom dom eller avtal,

⁴⁴ Singer, Anna, *Föräldraskap i rättslig behysning*, Iustus förlag, Uppsala, 2000, s. 523.

⁴⁵ Ewerlöf, Göran, Sverne, Tur och Singer Anna, *Barnets bästa, om föräldrars och samhällets ansvar*, femte uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2004, s. 43.

⁴⁶ *Rätt, social utsatthet och samhälleligt ansvar, Festskrift till Anna Hollander*, Norstedts Juridik, Visby, 2012, Schiratzki, Johanna, *Barnets bästa, utsatthet och ekonomi*, s. 290-291.

⁴⁷ A.a. s. 291-292.

⁴⁸ Singer, Anna, *Föräldraskap i rättslig behysning*, s. 532.

⁴⁹ Hobohm, Susanne, *Barnets rätt, handbok för vuxna*, Liber AB, Falköping, 2003, s. 57.

⁵⁰ Walin, Gösta, *Kommentar till Föräldrabalken*, 3:e uppl., Norstedts Blå Biblioteket, Lund, 1979, s. 159.

⁵¹ Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, s. 265.

⁵² *Rätt, social utsatthet och samhälleligt ansvar, Festskrift till Anna Hollander*, Norstedts Juridik, Visby, 2012, Schiratzki, Johanna, *Barnets bästa, utsatthet och ekonomi*, s. 292.

enligt FB 7 kap. 2§, eller med underhållsstöd, som återbetalas i efterhand till Försäkringskassan enligt socialförsäkringsbalken (SFS 2010:110), SFB, 17 kap. 2§. Underhållsstöd liksom underhållsbidrag är i princip ett ekonomiskt stöd till barnet, inte till boföräldern.⁵³ Föräldrarnas underhållsskyldighet gäller enligt FB 7 kap. 1§ till dess barnet fyller arton år. Om barnet vid denna tidpunkt fortfarande studerar på grundskole- eller gymnasienivå, står underhållsskyldigheten kvar tills studierna avslutas, dock längst till tjugooettårsgränsen.⁵⁴ Vardera föräldern svarar endast för sin andel av underhållet.⁵⁵ Har en underårig gift sig, då är det maken som är underhållsskyldig och föräldrarna har i sådana fall regressrätt mot maken.⁵⁶

Före reformen år 1978 gällde föräldrars underhållsskyldighet till barn ovillkorligt.⁵⁷ Underhållsbidragen översteg ofta den underhållsskyldiges ekonomiska bärkraft, vilket ledde till betydande skulder för obetalda underhållsbidrag.⁵⁸ Syftet med reformen år 1978 var att på ett realistiskt sätt anpassa underhållsskyldigheten till den bidragsskyldiges ekonomiska förhållanden.⁵⁹ Numera bedöms föräldrarnas underhållsplikt av deras ekonomiska förmåga med förbehåll för eget underhåll och underhåll för hemmavarande barn samt make eller sambo enligt FB 7 kap. 3§. Vid beräkning av underhållsbidrag tas hänsyn till barnets egna inkomster och tillgångar samt till barnets sociala förmåner, stadgas i FB 7 kap. 1§ 1 st. Det betyder att föräldrarnas underhållsskyldighet påverkas av allmänna och förlängda barnbidrag samt studiehjälp.⁶⁰ Mindre inkomster såsom från majblommor eller ett sommarjobb bör normalt inte påverka föräldrarnas underhållsskyldighet enligt Walin.⁶¹ Vid bedömning av i vilken omfattning barnens egna tillgångar skall beaktas har HD i NJA 1996 s. 134 kon-

⁵³ Walin, Gösta och Vängby, Staffan, *Föräldrabalken, en kommentar. Del I, 1-13 kap.*, 6:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2010, s. 7:4-7:5.

⁵⁴ Walin, Gösta, Vängby, Staffan, *Föräldrabalken, en kommentar. Del I, 1-13 kap.*, 3:e uppl., Norstedts Juridik, Göteborg, 2004, s. 7:2.

⁵⁵ Walin, Gösta och Vängby, Staffan, *Föräldrabalken, en kommentar. Del I, 1-13 kap.*, 6:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2010, s.7:6.

⁵⁶ Walin, Gösta, *Kommentar till Föräldrabalken*, 3:e uppl., Norstedts Blå Biblioteket, Lund, 1979, s. 155.

⁵⁷ Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, s. 260.

⁵⁸ Prop. 1978/79:12, Om underhåll till barn och fränskilda, m.m., s 76.

⁵⁹ A.prop. s. 82.

⁶⁰ Walin, Gösta, *Kommentar till Föräldrabalken*, 3:e uppl., Norstedts Blå Biblioteket, Lund, 1979, s. 159.

⁶¹ A.a. s. 158.

staterat, att för beräkning av underhållsbidrag bör hänsyn tas endast till den faktiska avkastningen på barnens förmögenhet.

Om föräldrarnas förmåga att utge underhåll saknas får barnet ändå garanterat ett underhåll genom olika sociala förmåner, såsom underhållsstöd enligt SFB 17-19 kap.⁶² En förutsättning för att underhållsstöd ska utgå är att föräldern inte bor ihop med barnet eller barnet bor växelvis hos föräldrarna.⁶³ Underhållsstödet uppgår idag till 1273 kronor per barn och månad enligt SFB 18 kap. 20§⁶⁴ och utgår tills barnet har fyllt arton år eller till dess att studierna på grundskole- och gymnasienivå upphör enligt SFB 18 kap. 4-6§§.

2.5 Barnets behov

I första hand har barn behov att få sin försörjning tillgodosedd, i andra hand gäller regeln om standardtillägg för barnets fritidsaktiviteter och resor.⁶⁵ Standardtillägg utgår för att barnet skall komma upp i samma ekonomiska standardnivå som föräldern.⁶⁶ Behovet kan växla från barn till barn beroende på deras hälsa, intressen och olika anlag.⁶⁷ Barnets totala underhållsbehov kan inte ses fristående från föräldrarnas ekonomiska förhållande enligt FB 7 kap. 1§.

Grundbehov gäller i fråga om mat, kläder, skor, hygien, utbildning och bostad. Vanligen beräknas barnets underhållsbehov för ett år schablonmässigt, utav tre åldersklasser och relevant procentsats i förhållande till basbeloppet⁶⁸: från födseln till sex års ålder är det 65%, från sju till tolv år är det 80%, från tretton år och uppåt är det 95%.⁶⁹ På detta sätt beräknas barnets normalbehov enligt socialstyrelsens allmänna råd som ligger till grund för beräkningen.⁷⁰ Härifrån avräknas eventuellt barnbidrag, studiehjälp och barnets egna avkast-

⁶² Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, s. 261.

⁶³ Ewerlöf, Göran, Sverne, Tur och Singer Anna, *Barnets bästa, om föräldrars och samhällets ansvar*, s. 47.

⁶⁴ Försäkringskassa, *Faktablad: Allmänt om underhållsstöd*, FK 4079-A_Fa, uppdaterad: 2013-12-19, s.1 samt SFB avdelning B underavdelning IV kap. 18, 20§.

⁶⁵ Walin, Gösta och Vängby, Staffan, *Föräldrabalken, en kommentar. Del I, 1-13 kap.*, 6:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2010, s. 7:8.

⁶⁶ A.st.

⁶⁷ Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, s. 266.

⁶⁸ www.skatteverket.se, hämtad 2014-05-08, år 2014 är prisbasbelopp 44 400 kronor.

⁶⁹ Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, s. 283.

⁷⁰ Walin, Gösta och Vängby, Staffan, *Föräldrabalken, en kommentar. Del I, 1-13 kap.*, 6:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2010, s. 7:3-7:4.

ningsinkomster, därefter läggs ett standardtillägg till. Detta belopp fördelas vidare proportionellt mellan föräldrarna efter storleken på deras beräknade överskottsbelopp.⁷¹ Slutresultatet blir underhållsbidraget.

⁷¹ NJA 1996 s. 134, s. 138.

3 Barns tillgångar och sociala förmåner

3.1 Tillgångar som förvärvades genom arv, testamente och försäkringsförmåntagande

Tillgångar som tillfallit den omyndige genom arv eller testamente utgör ofta en väsentlig del av barnets tillgångar. Det kan vara fast egendom t.ex. en fastighet, tomträtt eller lös egendom såsom aktier, pengar eller en bostadsrätt. Vad gäller fast egendom på grund av dess särskilda värde föreskrivs det i FB 13 kap. 10§ om kravet på överförmyndarens samtycke i frågor om förvaltningen och om förbud mot bortgivande av den omyndiges egendom enligt FB 13 kap. 11§.

När den omyndige genom arv eller testamente har fått pengar till ett värde som överstiger ett prisbasbelopp, förpliktas den som förvaltar dödsboet, enligt FB 16 kap. 11§, att för den omyndiges räkning sätta in medlen hos bank eller kreditmarknadsföretag med hänvisning att medlen inte får tas ut utan överförmyndarens tillstånd. Samma regel gäller vid utbetalning av försäkringsersättning, pension, skadeståndersättning m.m. Den som ombesörjer utbetalningen måste anmäla det till förmyndaren och överförmyndaren.⁷²

Som regeln avskriver inte Kronofogden den omyndiges skulder.⁷³ De vanligaste skulderna är böter, skadeståndsansvar, tv-licenser, skulder på bibliotekslån eller olika abonnemang och delbetalningar. Sådana anmärkningar registreras hos kreditupplysningen och står kvar i registret i minst tre år efter det år då skulden betalats. Det skapar hinder för den omyndige i vuxenlivet att få lån i bank eller hyra lägenhet.⁷⁴ Skulder kan också uppkomma genom att fast egendom, som den omyndige äger, har pantsatts eller har ingått i borgenförbindelse som säkerhet.⁷⁵ Ofta försöker omdömeslösa föräldrar fuska med barns personnummer för att få pengar för sina egna behov eller missbruk.⁷⁶ Därför har regler om lån i den omyndiges namn skärpts genom bestämmelsen i FB 13 kap. 12§ om överförmyndarens samtycke, som infördes år 2008.

⁷² Prop. 1993/94:251, s. 235.

⁷³ Hobohm, Susanne, *Barnets rätt, handbok för vuxna*, s. 76.

⁷⁴ A.a. s. 76-77.

⁷⁵ Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, s. 333-334.

⁷⁶ Prop. 2007/08:150, s. 66.

3.2 Gåva

3.2.1 Gåvorekvisit

En gåva är en frivillig överföring av tillgångar från gåvogivare till gåvotagare.⁷⁷ För att en rättshandling skall räknas som gåva måste följande tre gåvorekvisit vara uppfyllda samtidigt:

1. en förmögenhetsöverföring leder till att gåvotagaren har berikats samtidigt som gåvogivarens förmögenhet har minskat,
2. transaktionen är frivillig och
3. det finns en gåvoavsikt med transaktionen.⁷⁸

Gåvotransaktioner kan vara benefika eller blandade fång. Att någon förvärvar egendom genom arv, testamente eller gåva innebär att ägaren har fått egendom genom ett benefikt fång. Om överlåtelsen är en blandning av köp, byte och gåva anses den som ett blandat fång.⁷⁹

I FB 9 kap. 1§ stadgas att en underårig inte får ”åta sig förbindelser”. Denna fras innebär att barnet inte får skuldsätta sig genom att motta gåvan och acceptera kravet på motprestation. Om gåvogivaren inte ställer några förbehåll eller krav på en motprestation anses gåvan vara ren, dvs. ett benefikt fång. För att en underårig skall själv kunna ta emot en gåva krävs att den är tillräckligt mogen för att förstå gåvans innebörd och dessutom att gåvan är till fördel för barnet.⁸⁰ Det gäller gåvor av enkel karaktär såsom en leksak eller ett litet belopp med villkor om fri förfoganderätt eller om konsumtion av en viss bestämd vara såsom en cykel eller körkortsutbildning.⁸¹ Annars skall föräldrar som barnets förmyndare ta emot gåvan för barnets räkning.⁸²

Med undantag för sedvanliga födelsedagspresenter och julklappar, vid gåva till omyndiga barn finns det formella regler att ta hänsyn till.⁸³ Dessa uppkommer vid gåvor från förälder

⁷⁷ Molin, Anna och Svensson, Ulf, *Gåva-juridiken i praktiken*, Björn Lundén Information AB, 1 uppl., Näsviken, 2010, s. 9.

⁷⁸ A.a. s. 10.

⁷⁹ Svensson Ulf, *Kapital, gåva & förmögenhet, skatteregler & skatteplanering*, Björn Lundén Information AB, 2 uppl., Näsviken, 2004, s. 244.

⁸⁰ Molin, Anna och Svensson, Ulf, *Gåva-juridiken i praktiken*, s. 35.

⁸¹ Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, s. 300-302.

⁸² Svensson Ulf, *Kapital, gåva & förmögenhet, skatteregler & skatteplanering*, s. 247.

⁸³ Molin, Anna och Svensson, Ulf, *Gåva-juridiken i praktiken*, s. 12-13.

eller i andra jävsituationer, när föräldrar företräder barnet och sig själv eller närstående samtidigt. För att undvika jävsituationer skall på begäran av förmyndaren en god man förordnas för att företräda den omyndige och ta emot gåvan för barnets räkning enligt FB 11 kap. 2§ 2 st.⁸⁴ Samma regel gäller i situationer när en underårig och dess förmyndare eller dennes närstående är delägare i ett dödsbo enligt nyss nämnda paragrafens andra stycke. Gode man skall ta ställning till att ta emot gåvan till den omyndige eller ej. När gåvan tagits emot av den gode mannen så träder i barnets förmyndare i frågan om förvaltningen. Alltså gäller inte för en god man i sådana fall regler om förvaltning, inte heller regler om skadestånd vid myndighetsutövning. Sitt uppdrag redovisar den till överförmyndaren. I praxis godtas även god mans godkännande av gåva i efterhand, dvs. ratihaberade gåva.⁸⁵

Det bör dessutom nämnas att en gåva från förälder till barn, enligt ÄB 6 kap. 1§, räknas som förskott på arv, om det inte uttryckligen förklaras i gåvobrevet att så inte är fallet.

3.2.2 Fullbordad gåva

Endast om gåvan har fullbordats blir den bindande.⁸⁶ Gäller det lös egendom fullbordas gåvan när den har överlämnats och kommit i gåvotagarens besittning. En bostadsrätt eller en fastighet kan emellertid inte överlämnas som en vanlig sak. Gåva av bostadsrätt fullbordas genom att föreningen underrättas om överlåtelsen; gåva av fastighet fullbordas när gåvobrevet undertecknas av givare och gåvotagare.⁸⁷ Så länge gåvan ej fullbordats, är utfästelse om gåva utan verkan och kan inte åberopas mot givarens borgenärer, stadgas det i lagen angående vissa utfästelser om gåva (SFS 1936:83), GåvL, 1§. Alltså för att avses som fullbordad måste gåvohandlingen få sakrättsligt skydd.

Enligt GåvL 2§ fullbordas gåva av lös egendom genom traditionens krav på besittning. Dock är traditionskravet problematiskt att uppfylla när gåvogivare och gåvotagare bor under samma tak.⁸⁸ Gåvor av rättigheter såsom andelar i värdepappersfonder fullbordas genom registrering av gåvotagaren i enlighet med bestämmelserna i lagen om kontoföring av finansiella instrument (SFS 1998:1479). Löpande skuldebrev och dylikt fullbordas genom tradition, enkla skuldebrev och fordringar genom underrättelse av gäldenären enligt GåvL

⁸⁴ Molin, Anna och Svensson, Ulf, *Gåva-juridiken i praktiken*, s. 13.

⁸⁵ Westman, Per, *Förmyndarskap*, 2 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2011, s. 26-27.

⁸⁶ A.a. s. 27-28.

⁸⁷ Molin, Anna och Svensson, Ulf, *Gåva-juridiken i praktiken*, s. 13.

⁸⁸ Westman, Per, *Förmyndarskap*, s. 28.

3§. Gåva av fast egendom är rättsligt skyddat genom avtal enligt jordabalken (SFS 1970:994) JB 4 kap. 29§.

3.2.3 Penninggåva

Vad gäller penninggåva som har överlämnats till banken, är det viktigt att kontrollera om gåvogivaren har förbehållit sig rätt att förfoga över medlen eller inte. I det första fallet är gåvan inte fullbordad, medan den i det andra fallet är det, eftersom gåvogivaren inte längre har rådighet över pengarna i enlighet med GåvL 4§.⁸⁹ I NJA 1981 s. 464 prövades fråga huruvida penninginsättning på bankkonto kunde anses som fullbordad gåva till den omyndige. I fallet hade vårdnadshavaren öppnat ett sparkonto för sina barn och löpande insatt på det bland annat barnbidragsmedlen. Hon hade förbehållit sig rätt att disponera över medlen. HD uttalade i fallet att själva insättningen genom dispositionsförbehåll för insättaren inte innebär en fullbordad gåva.⁹⁰

När utomstående ger pengar i gåva till den omyndige genom att öppna ett bankkonto i barnets namn, har givaren ingen möjlighet att själv kontrollera användningen av medlen.⁹¹ Grundregeln är enligt FB 9 kap. 1§ att, så länge barnet är omyndig, saknar det rådighet över sina tillgångar, därför skall dess förmyndare se till att gåvan förvaltas på bästa sätt.

Ofta vill far- eller morförälder skänka ett visst belopp till sina barnbarn. I fall de tror att föräldrarna är olämpliga för förvaltningsuppdraget, kan gåvogivare, för att trygga medlens förvaltning, agera på flera sätt. För det första, kan pengarna sättas på ett spärrat bankkonto i barnets namn med villkor om en särskild förvaltare tills barnet blivit myndigt, enligt FB 12 kap. 1§ 2 st. För det andra, kan kontot också vara spärrat genom begäran om särskild överförmyndarkontroll enligt FB 13 kap. 2§ 2 st. och 18-19§§. Detta är det generella skyddet oavsett tillgångarnas värde. För det tredje, om värdet av gåvan överstiger åtta gånger prisbasbelopp står den enligt FB 13 kap. 2§ 1 st. under överförmyndarens kontroll. För det fjärde, kan socialförvaltningen i kommunen ingripa, på eget initiativ eller på anmälan från barnet eller någon närstående, om föräldrar missbrukar tillgångarna.⁹²

⁸⁹ Westman, Per, *Förmyndarskap*, s. 28.

⁹⁰ NJA 1981 s. 464, s. 474.

⁹¹ Prop. 1993/94:251, s. 236.

⁹² Hobohm, Susanne, *Barnets rätt, handbok för vuxna*, s. 58.

När en förälder vill ge penniggåva till sitt barn uppstår emellertid konflikten mellan kravet om gåvans fullbordande enligt GåvL 4§ och förmyndarens förvaltningsansvar, eftersom i sådan situation företräder föräldern både sig själv och barnet, dvs. jäv enligt FB 12 kap. 8§.⁹³ Så egentligen innebär det att insättning av pengar på bankkonto i barnets namn inte leder till en fullbordad gåva från föräldrar som är barnets förmyndare. Som lösning till det har lagstiftaren föreslagit i förarbeten, att föräldrar har två alternativval till att en rättsligt giltig gåva har uppkommit. Den ena är att själva ställa upp villkor om särskild överförmyndarkontroll och den andra är att föreskriva att gåvan skall stå under särskild förvaltning.⁹⁴

Per Westman hänvisar till ett ytterligare alternativ: genom att sätta in pengar på den omyndiges bankkonto i dennes namn utan förbehåll från förmyndares sida att råda över gåvan. På det sättet agerar banken som en mellankommande part och uppfyller i stället kravet på tradition.⁹⁵ Emellertid har föräldrar i egenskap av förmyndare ett förvaltningsansvar enligt FB 13 kap. 1§ 1 st. samt en långtgående frihet enligt FB 13 kap. 8§ att ta ut pengarna från barns bankkonto som inte står under överförmyndarkontroll, förutsatt att de skall användas för den underåriges behov.⁹⁶ Rätt till fritt uttag enligt Westman strider följaktligen mot regler om fullbordad gåva.

Som gåva kan räknas även en veckopeng och lotterivinster. Det finns ingen rättslig skyldighet för föräldrar att ge veckopeng till barn men företeelsen som uppfostringsmoment är ganska vanlig. Barn får i takt med ålder och mognad rätt att fritt förfoga över den summan de får av sina föräldrar. Storleken på vecko- eller månadspeng bestämmer föräldrar och barn tillsammans enligt överenskommelse mellan dem, men det slutliga beslutet ligger hos föräldrarna.⁹⁷ Om en underårig själv har köpt eller fått en lott i present och vinner en större penningssumma, står vinsten under förmyndarens förvaltning.⁹⁸

⁹³ Westman, Per, *Förmyndarskap*, s. 28-29.

⁹⁴ Prop. 1993/94:251, s. 237.

⁹⁵ Westman, Per, *Förmyndarskap*, s. 28.

⁹⁶ A.a. s. 30.

⁹⁷ Hobohm, Susanne, *Barnets rätt, handbok för vuxna*, s. 73.

⁹⁸ Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, s. 313.

3.3 Eget arbete

Enligt AML 5 kap. 2§ 2 st. får en minderårig, som har fyllt tretton år, anlitas till ett lätt arbete. Som det har redan nämnts i kapitel 2.2 krävs det förmyndarens samtycke enligt FB 6 kap. 12§ för att en underårig skall kunna ingå ett anställningsavtal. Under sextonårs åldersgräns får barnet inte fritt förfoga över sin inkomst, vilken följaktligen står under föräldrarnas förvaltning.⁹⁹ Den omyndige som har fyllt sexton år och har tjänat egna pengar, t.ex. under sommarlov, har rätt att själv disponera över de pengarna enligt FB 9 kap. 3§, såvida pengarna inte används för missbruk eller liknande.¹⁰⁰

Pengarna, som sextonåringen själv har satt in hos banken, enligt FB 9 kap. 8§, får betalas ut till den omyndige; banken får inte utan den omyndiges samtycke eller överförmyndares tillstånd betala ut pengarna till förmyndaren. Banken är skyldig att anteckna sådana inskränkningar enligt lagen om bank- och finansieringsrörelse (SFS 2004:297) 9 kap. 5§, annars kan banken bli ersättningsskyldig om utbetalningen skett i strid med bestämmelsen i FB 9 kap. 8§. Bestämmelsen utgör därmed ett undantag från den allmänna principen, att en betalning till en underårig inte har befriande verkan, om inte barnet har rådighet över pengarna.¹⁰¹

3.4 Sociala förmåner

Allt större samhällsinsatser har tryggt en rimlig levnads- och utbildningsstandard och har samtidigt avlastat föräldrarnas underhållsbörda.¹⁰² En rad sociala förmåner till barn och barnfamiljer utgår generellt, t.ex. föräldrapenning, allmänna barnbidrag, fri sjukvård och tandvård, fri skolutbildning, fria läroböcker, skolmat och studiehjälp. Alla barn som är bosatta i Sverige får t.ex. barnbidrag. Mer utförligt redovisas det om barnbidraget i nästa kapitel.

Förutom generella sociala förmåner finns behovsprövade bidrag, dvs. innan sådant bidrag beviljas, gör Försäkringskassan bedömning om det föreligger ett behov för familjen. Det

⁹⁹ Singer, Anna, *Barnets bästa, Om barnets rättsliga ställning i familj och samhälle*, s. 281.

¹⁰⁰ Hobohm, Susanne, *Barnets rätt, handbok för vuxna*, s. 72-73.

¹⁰¹ Walin, Gösta och Vängby, Staffan, *Föräldrabalken, en kommentar. Del I, 1-13 kap.*, 6:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2010, s. 9:4-9:5.

¹⁰² Walin, Gösta, *Kommentar till Föräldrabalken*, 3:e uppl., Norstedts Blå Biblioteket, Lund, 1979, s. 158.

gäller t.ex. förlängt barnbidrag, bostadsbidrag, vårdnadsbidrag och barnpension, dessutom finns i studiestödssystemet möjlighet till extra tillägg från CSN och inackorderingsbidrag.¹⁰³

3.5 Bankkonto i barnets namn

För att uppfylla kravet enligt FB 13 kap. 1§ och 7§ på att barns tillgångar skall användas eller förvaltas genom att göras räntebärande, skall pengar sättas in på bank eller kreditmarknadsföretag. Om båda föräldrarna är barnets förmyndare företräder de den omyndige i bankärenden gemensamt.¹⁰⁴ Om endast en av de två förmyndare skall öppna ett bankkonto för den omyndige, krävs en fullmakt från den andra för att kunna ensam öppna och disponera över kontot.¹⁰⁵

Banker erbjuder flera alternativ till bankkonto eller andra sparformer. Föräldrar har möjlighet att öppna ett bankkonto i barnets namn eller i sitt namn alternativt i fleras namn. Föräldrar saknar personligen rätt att disponera över medlen på ett konto i barnets namn, men i egenskap av förmyndare står de som förvaltare av de likvida medlen, vilket innebär att pengar kan användas endast för den omyndiges behov.¹⁰⁶ På artonårsdagen övergår äganderätten till kontot till den nu myndige.

Genom att öppna bankkonto i eget namn för att spara pengar till ett visst tillfälle för barnets skull, såsom studenten eller giftermål, bestämmer föräldern själv när gåvan skall fullbordas. Till dess har medlen inget rättsligt skydd mot föräldrarnas borgenärer. För att försäkra att den givna gåvan tillkommer barnet, kan det vara bra att skriva ett testamente och förklara att pengarna är barnets. Om kontot står i fleras namn har alla ägare rätt att gemensamt bestämma över likviden.

Ett annat alternativ är att öppna ett räntebärande sparkonto eller fondkonto till barnet, som innehar en bunden placering för en viss tid t.ex. på fem eller tio år. Ofta rekommenderas det att sprida kapitalet på flera olika fonder och blanda aktie- och räntefonder. Fonder lämpar sig bra för ett automatiskt månadssparande. Det går att välja mellan att placera sparat i en kapitalförsäkring, ett investeringssparkonto, räntefonder eller ett vanligt sparkonto. Räntebärande fondplaceringar av barnets likvida medel kan ge avkastning på längre sikt.

¹⁰³ Hobohm, Susanne, *Barnets rätt, handbok för vuxna*, s. 61-63 och 67.

¹⁰⁴ www.swedishbankers.se, *Bankärenden för annans räkning*, hämtad 2014-03-25.

¹⁰⁵ www.swedishbankers.se, *Bankärenden för annans räkning*, hämtad 2014-03-25.

¹⁰⁶ Svensson Ulf, *Kapital, gåva & förmögenhet, skatteregler & skatteplanering*, s. 249.

Avkastningen på aktier kan vara större men har en högre risk. Vanliga räntefonder eller vanliga sparkonton har en lägre risk och därmed även en lägre avkastning. På Swedbank hemsida ges ett räkneexempel om månadssparande av olika belopp och dess resultat i framtiden. Det är intressant att bland de sparbeloppen i tabellen står barnbidraget och resultatet efter arton år av sparande uträknas till 362 500 kronor.¹⁰⁷

Bankkonto kan öppnas för omyndiga barn med förmyndares samtycke. Denna möjlighet erbjuds hos en större del av de svenska bankerna. Omyndiga har rätt att inneha ett ungdomsbankkonto, där de kan sätta in sina intjänade pengar, barnbidrag och studiemedel. Sådant konto öppnas avgiftsfritt i barnets eget namn vid ålder beroende på bankens policy (vid nio års ålder hos Handelsbanken¹⁰⁸, elva års ålder hos Nordea¹⁰⁹ och tretton års ålder hos Swedbank¹¹⁰). Ungdomskontot övergår sedan till ett privatkonto vid arton år ålder hos Nordea och Handelsbanken eller vid tjuogoett års ålder hos Swedbank.

I egenskap av myndlingens förmyndare får föräldrarna i de flesta fall disponera över barnets bankkonto utan överförmyndarkontroll. Det föreligger då en viss risk för att föräldrarna använder barnets medel för egen räkning. En förälder kan å andra sidan göra insättningar på den omyndiges bankkonto, utan att dessa är avsedda som gåva till barnet, för att undandra sina egna banktillgodohavanden från utmätning.¹¹¹

¹⁰⁷ www.swedbank.se, *Spara och placera, Barnsparande*, hämtat 2014-02-18.

¹⁰⁸ www.handelsbanken.se, *Privattjänster*, hämtad 2014-03-31.

¹⁰⁹ www.nordea.se, *Spara till barn*, hämtat 2014-02-18.

¹¹⁰ www.swedbank.se, *Barnsparande*, hämtat 2014-02-18.

¹¹¹ SOU 2004:112. Frågor om förmyndare och ställföreträdare för vuxna, s. 233.

4 Barnbidrag

4.1 Lag (SFS 529/1947) om allmänna barnbidrag

4.1.1 Bakgrund till införandet av lagen år 1948

Barnafödandet minskade under 1930-40-talet, därför genomförde de svenska statsmakterna omfattande och betydelsefulla socialpolitiska stödåtgärder för att förbättra barnfamiljernas ställning. Statsmakterna befarade att en fortsatt nedgång av nativiteten skulle ske om inget gjordes åt det. Utvecklingen blev inte så. Istället blev det en vändning och siffrorna började peka uppåt.¹¹²

I slutet av 1940-talet skedde en bidragsreform, som genomförde en stor förändring och successivt ersatte det årliga barnavdraget i skattedeklarationen, vilket tidigare fanns i beskattningssystemet. Skatteavdraget var till störst fördel för höginkomsttagarna och de föräldrar som hade låg eller näst intill ingen inkomst uteslöts ofta från barnavdragsstödet.¹¹³ I de flesta fall blev barnbidragsbeloppet högre än skatteavdraget och bara för höginkomsttagare medförde det minskning av inkomsten efter skatt.¹¹⁴

Syftet med så stora förändringar i samhället var flera. De viktigaste anledningarna var ur befolkningspolitiska, socialpolitiska och rättvisesynpunkter. Delvis var syftet med reformen att stimulera befolkningstillväxten genom att fördela kostnader för underhåll till ny generation på hela samhället. Samtidigt eftersträvades ett nytt synsätt på barnbidrag som en generell insats istället för att vara ett fattigdomsstöd till föräldralösa barn och änkor.¹¹⁵ Den naturliga längtan efter att bilda familj och skaffa sig barn skulle inte kräva mer uppoffringar för ökad kostnadsbörda, än som översteg föräldrarnas bärkraft.¹¹⁶ Det var viktigt ur rättvisesynpunkten att oavsett föräldrarnas inkomst ge barn möjlighet att utvecklas till fullvärdiga människor.¹¹⁷ En utjämning av barnkostnader genom ett allmänt bidrag som skulle höja familjernas levnadsstandard, samtidigt som avskaffandet av skattemässigt barnavdrag mins-

¹¹² Alexanderson, Erik, *Barnbidragen och andra sociala förmåner för barn*, Nordstedts, Stockholm, 1948, s. 5-6.

¹¹³ SOU 2001:24. Ur fattigdomsfällan, s. 116.

¹¹⁴ Alexanderson, Erik, *Barnbidragen och andra sociala förmåner för barn*, s. 25-27.

¹¹⁵ A.a. s. 13.

¹¹⁶ A.a. s. 19.

¹¹⁷ A.a. s. 19-20.

kade administrativa kostnader för kontroll av uppgifter i skattedeklarationerna.¹¹⁸ I enlighet med socialpolitiska motiv ville lagstiftaren garantera alla medborgare en minimistandard och trygghet mot nöd.¹¹⁹ Dessutom infördes barnbidraget i Norge tidigare än i Sverige, alltså följde svensk lagstiftningen trenden.¹²⁰

4.1.2 Berättigade till barnbidrag

Det allmänna barnbidraget införlivades år 1948 genom lagen om allmänna barnbidrag (SFS 529/1947), ABBL. I lagens 1§ stadgades:

”För barn, som är svensk medborgare och bosatt i riket, skall av allmänna medel såsom bidrag till barnets uppehälle och uppfostran utgå allmänt barnbidrag med 260 kronor om året i enlighet med vad nedan närmare stadgas.

Allmänt barnbidrag skall utgå jämväl för här i riket bosatt barn, som icke är svensk medborgare, såframt barnet fostras av någon som är bosatt och mantalsskriven i riket.”

Av paragrafen framgår att det allmänna barnbidraget utgick främst till svenska barn, men i viss mån även till utländska barn, som stod under vårdnad av den som var folkbokförd i Sverige. Bokföringen ombesörjdes av Svenska kyrkan och endast personer som var kyrkobokförda i en svensk församling ansågs vara bosatta i riket.¹²¹

Det var inte så lätt på den tiden för flyktingar att bli införda i kyrkobokföringen. Först utredde Riksbyrån för folkbokföringen om personen hade för avsikt att stadigvarande bosätta sig i landet.¹²² Av humanitära skäl vistades många ensamkommande utländska barn av olika nationaliteter i Sverige, mest från Finland, som i regel inte var kyrkobokförda.¹²³ Deras rätt till barnbidrag berodde på om vårdnadshavare var mantalsskriven i Sverige. Barnbidraget betalades inte ut för barn på barnhem eller anstalt på bekostnad av statsmedel.¹²⁴

¹¹⁸ Alexanderson, Erik, *Barnbidragen och andra sociala förmåner för barn*, s. 56.

¹¹⁹ A.a. s. 20.

¹²⁰ A.a. s. 54.

¹²¹ A.a. s. 29.

¹²² A.a. s. 29-30.

¹²³ A.a. s. 31.

¹²⁴ A.st.

Det fanns en särskild anledning till att barnets moder utsågs som bidragsmottagare. På den tiden var en kvinna i ett äktenskap rättsligt sett bara vårdnadshavare till sitt barn, medan barnets fader var både dess vårdnadshavare och förmyndare.¹²⁵ Att företräda barnet i fråga om ekonomiska angelägenheter ingår egentligen i förmyndares ansvar. Emellertid grundades detta beslut på praktiska skäl, eftersom modern hade den omedelbara vården om barnet. Dessutom visade det sig att hustrurna ofta hade stora svårigheter att få hushållspengar från sina män. Att modern var bidragsmottagare fungerade som en slags garanti att bidraget användes för barnets behov.¹²⁶

4.1.3 Riktlinjer till användning av det allmänna barnbidraget

Egentligen uppfattades det allmänna barnbidraget inte som en förmån till barnet själva utan ett bidrag för dess uppehälle och uppfostran till den som hade barnvårnaden.¹²⁷ Det uppfyllde också en samhällsfunktion som ett visst påtryckningsmedel mot vanvård av eller otillfredsställande omsorg för barn.¹²⁸ Ändå var det inte meningen att övervaka hur familjerna använde bidraget, vilken skulle leda till en olämplig kontroll över familjernas hushållning.¹²⁹ Bidraget avsågs att täcka kostnader för inköp av kläder, mat, inredning och utbildning, men i själva verket saknades det vissa bestämda riktlinjer för bidragets användning, snarast den ledande synpunkten om barnets bästa. Det ansågs inte strida mot bidragets syfte om beloppet skulle användas för familjens allmänna hushållning eller även en ny klänning till modern och varför inte en förbättring av köksutrustning, bara att det inte användes till onödiga saker och lyxändamål. Alltså stod det föräldrarna fritt att förfoga över familjens ensak.¹³⁰

Banker och försäkringsbolag i sin tur var aktiva med att erbjuda föräldrar olika möjligheter att spara t.ex. till barnets utbildning. Att sätta barnbidraget direkt på ett lämpligt konto hos banken var möjligt genom fullmakt från bidragsmottagare och denuntiatio till barnavårdsnämnden. Bidragsmottagaren kunde fritt återkalla fullmakten när pengarna behövdes för löpande kostnader, som betraktades som det primära syftet med bidraget.¹³¹

¹²⁵ Alexanderson, Erik, *Barnbidragen och andra sociala förmåner för barn*, s. 33.

¹²⁶ A.a. s. 36-37.

¹²⁷ A.a. s. 33.

¹²⁸ A.a. s. 37.

¹²⁹ A.a. s. 38.

¹³⁰ A.st.

¹³¹ A.a. s. 39-40.

Det är viktigt att nämna att genom ABBL 13§ var det förbjudet att överlåta, pantsätta eller utmäta rätt till allmänt barnbidrag. Det motsvarade bidragets socialpolitiska syfte att skydda bidragsmottagare mot en svår ekonomisk situation. Dock gällde förbudet bara rätten till barnbidraget, när beloppet inkommit till mottagaren kunde det utmätas omedelbart.¹³²

Barnbidraget tilldelades på anmälan, som gjordes till barnavårdsnämnderna; utbetalningen sköttes genom lokala postkontor och Socialstyrelsen var utsedd till tillsynsmyndighet i barnbidragsärenden.¹³³

Bestämmelser om barnbidrag har ändrats flera gånger genom åren som ett led i samhällets utveckling, skattereformer eller omväxlande regler om bostadsbidrag. Det har främst gällt höjningar och minskningar av beloppet och införandet av förlängt barnbidrag och flerbarnstillägg eller ändringar av utbetalning från kvartalsvis till månadsvis.¹³⁴

4.2 Syftet med allmänna barnbidraget enligt SFB (2010:110)

Lagen (1947/529) om allmänt barnbidrag har upphävts genom lag (SFS 2010:111) om införandet av socialförsäkringsbalken 2§. Åtgärden är ett led i den omfattande reformen av samordning av de trettioen separata socialförsäkringslagarna till en enhetlig lagstiftning. Den har varit framkallad utav strävan efter bättre överskådlighet, tillämpning och säkerhet i frågan om socialförsäkringen.¹³⁵ Medborgarperspektivet är utgångspunkten i förändringen för att ge socialrättssystemet en förbättrad och enhetlig lagstruktur som är överskådlig och lätt för medborgarna att förstå.¹³⁶

Vad gäller socialförsäkringsbalkens sakliga omfattning behålls i huvuddrag lagarnas innehåll oförändrat. Emellertid har några justeringar i ljuset av EU:s förordning 883/2004 om tillämpning och koordinering av nationella systemen för social trygghet inom EU varit nödvändiga.¹³⁷ De viktigaste rättsprinciperna inom EU-rätten är icke-diskriminering, exportabi-

¹³² Alexanderson, Erik, *Barnbidragen och andra sociala förmåner för barn*, s. 52.

¹³³ A.a. s. 28 och s. 53-55.

¹³⁴ SOU 2001:24, s. 116-118.

¹³⁵ SOU 2005:114. Betänkande av Utredningen om samordning av socialförsäkringslagarna, Del I, s. 29.

¹³⁶ A.st.

¹³⁷ A.SOU s. 512-513.

litet, sammanläggning och icke-överlappning som ligger till grund för koordineringssystemet.¹³⁸

Inom EU finns olika välfärdsmodeller som grundar sig antingen på arbetsbaserat eller bostättningsbaserat bidrag.¹³⁹ Om en av vårdnadshavaren bor i ett land med bostättningsbaserat bidragssystem och den andra vårdnadshavaren arbetar i ett land med arbetsbaserat socialsystem, kan en situation uppstå då bägge länderna betalar ut barnbidrag. Av artikel 68 i EU förordningen 883/2004 fastslås, att samma person inte skall få samma förmån från flera medlemsstater. I fall då båda föräldrar är berättigade till barnbidrag i två länder, skall en förmån baserad på arbete enligt artikel 68 förordning 883/2004 prioriteras. Om barnbidragsbeloppet är högre i det andra landet, som tillämpar bostättningsprincipen, skall endast skillnaden utbetalas från denna medlemsstat.¹⁴⁰

När det gäller svensk lagstiftning om barnbidrag har dess tillämpning ett fokus på barnet, vilket är utmärkande för svensk socialtrygghet och familjepolitik. Barnbidrag är en socialförsäkringsförmån som beviljas utan individuell behovsprövning och kopplas till familjs ekonomiska risker.¹⁴¹

Den viktigaste anledningen med införandet av det allmänna barnbidraget har varit att öka födelsefrekvensen samt utjämna levnadsstandarden mellan barnlösa hushåll och barnfamiljer, likväl minska antalet barn som levde i fattigdom.¹⁴² Med det allmänna barnbidraget ville lagstiftaren också gynna familjer med låga förvärvsinkomster.¹⁴³

Att ha barn i familjen innebär att familjeinkomsten delas på ett ökat antal familjemedlemmar.¹⁴⁴ Därutöver medför barnets födelse minskad arbetstid för den som tar hand om barnet, vilket leder till minskad förvärvsinkomst i familjen.¹⁴⁵ En grundtanke med det allmänna barnbidraget har varit att minska den kostnadsbörda det medför ”att sätta barn i världen”.¹⁴⁶ De ekonomiska skälen skall inte styra människans önskan att skapa familj.¹⁴⁷ Ge-

¹³⁸ Paskalia, Vicki, Artikel: *Skilsmässa och rätten till barnbidrag i EU* i Festskrift till Anna Hollander, *Rätt, social ut-satthet och samhällsligt ansvar*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2012, s. 109.

¹³⁹ A.a. s. 108.

¹⁴⁰ A.a. s. 110.

¹⁴¹ A.a. s. 105.

¹⁴² SOU 2001:24, s. 124.

¹⁴³ A.st.

¹⁴⁴ A.st.

¹⁴⁵ A.st.

¹⁴⁶ Alexanderson, Erik, *Barnbidragen och andra sociala förmåner för barn*, s. 19.

nom ekonomiska åtgärder har det efterstävats att avskaffa materiella hinder för bildande av barnfamiljer överhuvudtaget.¹⁴⁸

Slutligen är det värt att nämna, att som svar till remiss från fakultetsstyrelsen i Lund om förslag att ålägga ett visst ansvarsområde på bidragsmottagare anförde regeringen, att en sådan kontroll skulle förvandla ett allmänt barnbidrag till ett helt annat villkorat bidrag. I sig skulle det leda till en ökad administration att handlägga kontrollen. Åtgärden i förhållandet till dess ändamål kan anses bli onödig enligt regeringen. För att inte tala om att det skulle kasta samhället bakåt i den demokratiska utvecklingen.¹⁴⁹

4.3 Gällande rätt om det allmänna barnbidraget

I slutbetänkande av Familjeutredningen år 2001 konstaterades:

*”Barnbidraget är det stöd som har den högsta legitimiteten hos allmänheten. Det uppfattas som rättvist, eftersom det är lika för alla, administrationskostnaden är låg och risken för fusk är liten.”*¹⁵⁰

Denna uppfattning gäller även idag. Det allmänna barnbidraget fördelar om kostnader mellan barnfamiljer och barnlösa hushåll.¹⁵¹ Det är ett uttryck för att barnen är av fundamentalt intresse för det svenska samhället.¹⁵² Det allmänna barnbidraget behöver ses tillsammans med skattesystemet, för att det har ersatt det ursprungliga barnavdraget, som var en skattemässig justering för barnfamiljer.¹⁵³

Barnbidraget är skattefinansierat och fördelas på olika nivåer i skattesystemet. Barnrika såsom barnlösa hushåll bidrar till en generell fördelning av välfärden i samhället. Det sker på liknande sätt en utjämning mellan barnhushåll med höga och låga inkomster. I takt med att höginkomsttagare betalar mer i skatt, så bidrar de mer till finansieringen av barnbidragen än låginkomsttagare. Under en individs livstid balanseras och utjämnas försörjningsbördan för barnunderhåll i samhället.¹⁵⁴

¹⁴⁷ SOU 2001:24, s. 124.

¹⁴⁸ A.st.

¹⁴⁹ Prop. 2013/14:6. Utbetalning av barnbidrag och flerbarnstillägg, s. 21.

¹⁵⁰ SOU 2001:24, s. 115.

¹⁵¹ A.st.

¹⁵² A.st.

¹⁵³ A.SOU, s. 115-116.

¹⁵⁴ Bejstam, Lars, Karnov, kommentaren till lag (1947:529) om allmänna barnbidrag, hämtad 2014-04-05.

Innan var barnavdraget inkomstprövat, nu utbetalas barnbidraget oberoende av föräldrarnas inkomst.¹⁵⁵ Av SFB 15 kap. 3-4§§ framgår att det allmänna barnbidraget utbetalas med enhetligt belopp på 1050 kronor i månaden för varje barn från och med månaden efter barnets födelse intill det kvartal då det har fyllt sexton år. Barnbidraget är en bosättningsbaserad familjeförmån som framgår av SFB 5 kap. 9§ och 8 kap. 2§. Rätten att få bidraget tillfaller den som är försäkrad i Sverige enligt SFB 4 kap. 3§. Detta begrepp om att vara försäkrad för förmån upprepas i SFB 15 kap. 2§ i fråga om den som är berättigade till barnbidrag samt i SFB 16 kap. 2§ i fråga om mottagare av utbetalningen. Vad det innebär att vara försäkrad förklaras i SFB 4 kap. 2§, vilket betyder att vara bosatt i Sverige när det gäller bosättningsbaserade förmåner.

Barnbidraget förekommer som allmänt barnbidrag, förlängt barnbidrag och flerbarnstillägg enligt SFB 15 kap. 2§. Bestämmelser om förlängt barnbidrag stadgas i SFB 15 kap. 5-7§§. Det förlängda barnbidraget utbetalas med samma belopp till och med den månad som barnet slutför utbildningen på grundskolenivå eller avbryter sin skolgång i förtid. Om familjehushållet har flera barn, så växer kostnader successivt och det löses genom flerbarnstillägg, vilket stadgas i SFB 15 kap. 8-12§§ och begärs genom anmälan enligt SFB 16 kap. 12§.

Enligt förarbetena framgår det att det allmänna barnbidraget idag är ett grundläggande och generellt bidrag, som inte är behovsprövat och det utbetalas till alla barn som är folkbokförda i Sverige.¹⁵⁶ Det är en kompensation för den försörjningsbörda föräldrar har för att tillgodose barnets behov.¹⁵⁷ Men det bör iaktas att barnbidragsbeloppet motsvarar endast en mindre del av den sammantagna försörjningskostnaden av att ha barn.¹⁵⁸

På samma sätt som det har stadgats i ABBL, vid placering av ett barn på ett enskilt hem eller i ett hem för vård kan barnbidraget utbetalas till familjehemsföräldrar eller till det kommunala organ som svarar för vårdkostnaden enligt SFB 106 kap. 6-7§§. Rätt att få barnbidrag får fortfarande inte utmättas, pantsättas eller överlåtas innan det är tillgängligt för lyftning, vilket framgår av SFB 107 kap. 9-10§§. Socialbidragsärenden angående familjeförmåner handläggs av Försäkringskassan enligt SFB 8 kap. 5§.

¹⁵⁵ Alexanderson, Erik, *Barnbidragen och andra sociala förmåner för barn*, s. 13.

¹⁵⁶ Prop. 2013/14:6, s. 10.

¹⁵⁷ SOU 2011:51. Fortsatt föräldrar - om ansvar, ekonomi och samarbete för barnets skull, s. 251 och Prop. 2013/14:6, s. 10.

¹⁵⁸ Prop. 2013/14:6, s. 14.

4.4 Lagändringen år 2014 om barnbidragsmottagare

För att få barnbidraget utbetalt förutsätts att en av föräldrarna har rättslig vårdnad om barnet enligt SFB 16 kap. 2§.¹⁵⁹ Om en förälder är ensam vårdnadshavare enligt SFB 16 kap. 4§, blir istället denne barnbidragsmottagare. Om den omyndige har uppnått arton år och fortfarande fortsätter med skolgång i grundskola, särskola eller liknande, eller har ingått giftermål, mottar denne själv utbetalningen av barnbidraget med stöd av SFB 16 kap. 3§.

Vad gäller gemensam vårdnad av barn, har lagen nyligen ändrats (i mars år 2014), vilket framgår av lagen (SFS 2013:1018) om ändring i socialförsäkringsbalken. Vid gemensam vårdnad om barnet kan föräldrarna gemensamt anmäla hos Försäkringskassan, vem av dem som blir mottagare av bidraget, enligt SFB 16 kap. 5§ 1 st. Om endast en förälder är försäkrad för barnbidrag, så får denne utbetalningen, trots att båda föräldrarna har gemensam vårdnad, enligt SFB 16 kap. 5§ 2 st. Innan lagändringen betalades barnbidraget automatiskt ut till barnets moder konto, om ingen anmälan gjordes.¹⁶⁰ Enligt gällande lagändring skall nu passivitet i att göra anmälan leda till att bidraget delas med hälften till vardera föräldern, enligt SFB 16 kap. 5§ 1 st.

Bakgrunden till den genomförda lagändringen om delad utbetalning av barnbidraget mellan föräldrarna är att det är allt vanligare med växelvist boende för barn idag.¹⁶¹ Lagstiftaren förutsätter att lagändringen medför ett mer jämbördigt och gemensamt ansvar likväl samarbete mellan föräldrarna för sitt barns försörjning.¹⁶² Den tidigare synen på att modern står för den större delen av vårdnaden, behåller en konservativ syn på fördelning av könsroller i samhället.¹⁶³ Barnbidraget följer därmed samhällets utveckling med en strävan mot jämställdhet.¹⁶⁴ Lagstiftaren vill förhindra att det allmänna barnbidraget används som redskap och maktmedel vid konflikter mellan separerade föräldrar.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Prop. 2013/14:6, s. 10.

¹⁶⁰ A.prop. s. 18.

¹⁶¹ A.prop. s. 14.

¹⁶² A.prop. s. 14 och s. 18.

¹⁶³ A.prop. s. 15.

¹⁶⁴ Prop. 2013/14:6, s. 15.

¹⁶⁵ A.st.

Således är grundtanken med vem som är mottagare av barnbidraget är att täcka kostnader för barnets behov i det hushåll, där barnet är bosatt.¹⁶⁶ Lagen förutsätter att det allmänna barnbidraget följer barnet.¹⁶⁷

¹⁶⁶ A.prop. s. 20.

¹⁶⁷ A.st.

5 Utmätningsärenden

5.1 Utmätning, konkurs och skuldsanering

Att leva i nuet kan ibland ha negativa effekter, speciellt om en person lever över sina tillgångar. När en delgivningsman från Kronofogden kommer på besök innebär det att en person har skulder som denne inte vill eller inte kan betala. Skulder kan både vuxna och barn ha. Den generella principen i svensk rätt är att varje person svarar för sina egna skulder.¹⁶⁸ Detta framgår t.ex. av ÄB 20 kap. 4§ och 21 kap. om den dödes skulder eller av äktenskapsbalken (SFS 1987:230), ÄktB, 1 kap. 3§ om makarnas skulder. Den omyndige är själv precis som en vuxen skyldig att betala sina skulder, för vilka utmäts endast tillgångar som tillhör denne.¹⁶⁹

När fordran på betalningsskyldighet fastställs genom dom eller annat beslut kan den exekutivt verkställas enligt utsökningsbalken (SFS 1981:774), UB, 3 kap. 1§, vilket ombesörjs av Kronofogdemyndigheten genom utmätning enligt UB 1 kap. 1§ 2 st. Som huvudregel utmäts i första hand den egendom som enklast och billigast kan generera pengar för betalning av fordran, såsom banktillgodohavanden, lön och kontanter.¹⁷⁰ I andra hand utmäts lös eller fast egendom beroende på fordrans storlek och egendomens värde i enlighet med regler i UB 4 kap.

Ofta räcker det inte med utsökningsbar egendom hos gäldenären, varvid frågan om konkurs träder fram.¹⁷¹ Konkurs är det mest omfattande och ingripande förfarandet för alla inblandade.¹⁷² Enligt konkurslagen (SFS 1987:672), KL, 1 kap. 2§ 2 st. förklaras gäldenären insolvent, vilket betyder att denne inte kan rätteligen betala sina skulder och denna oförmåga inte endast är tillfällig. För att tillfredsställa ett samlat borgenärskollektiv tas gäldenärens hela förmögenhet i anspråk enligt KL 1 kap. 1§. Dessutom förlorar gäldenären sin rådighet över egendomen, som framgår av KL 3 kap. 1§, dvs. saknar rättshandlingsförmåga. Istället skapas en särskild enhet, ett konkursbo, som företräds av dess förvaltare enligt KL 3 kap. 3 och 4§§. Konkursboet utgör en juridisk person.¹⁷³ Tillsyn över konkursförvaltningen utövas

¹⁶⁸ Gregow, Torkel, *Utsökningsrätt*, 4 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2012, s. 158.

¹⁶⁹ Hobohm, Susanne, *Barnets rätt, handbok för vuxna*, Liber AB, Stockholm, 2003, s. 76.

¹⁷⁰ Mellqvist, Mikael, *Obeståndsrätt En introduktion*, 6 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2012, s. 29.

¹⁷¹ A.a. s. 61.

¹⁷² Millqvist, Göran, *Sakrättens grunder*, 6 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2011, s. 46.

¹⁷³ Mellqvist, Mikael, *Obeståndsrätt En introduktion*, s. 71.

av Kronofogdemyndighetens särskilda enhet som tillsynsmyndigheten i konkurs enligt KL 1 kap. 3§ 2 st.¹⁷⁴ Konkurslagen gäller generellt, utan åtskillnad för juridiska och fysiska personer, dock upphör juridiska personer att existera efter avslutad konkurs, vilket inte är fallet för fysiska personer. Efter konkursen kan borgenären fortfarande kräva fysiska personen på betalningen för obetalda skulder.¹⁷⁵

För att kunna definitivt bli av med sina skulder kan en privatperson ansöka om skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (SFS 2006:548), SSL, 1 och 4§§. Det är igen Kronofogdemyndigheten som hanterar ärenden om skuldsaneringen enligt SSL 2§. Skuldsanering får beviljas endast den person som är på obestånd och dessutom är så skuldsatt att denne inte kan antas ha förmåga att betala sina skulder inom överskådlig tid, stadgas det i SSL 4§. Dessutom tas hänsyn till gäldenärens personliga och ekonomiska förhållanden samt dennes medverkan under handläggningen av ärendet. Beviljas skuldsaneringen, gäller ett principiellt förbud mot utmätning innan frågan är avgjord enligt SSL 22§. Gäldenären befrias från betalningsansvar för de skulder som omfattas av skuldsanering enligt SSL 23§. Under en femårsperiod enligt SSL 9§ lever personen i fråga på existensminimum, beräknat efter socialstyrelsens allmänna råd; inkomster som överstiger denna nivå går till skuldernas avbetalning enligt betalningsplan.¹⁷⁶

5.2 Undantag från utmätning

Vid alla de ovannämnda situationerna gäller regler om beneficium enligt UB 5 kap. 1-4§§ eller SSL 9§ 2 st. Reglerna har ett socialt syfte för att hindra fattigdom och för att skapa ett skydd för gäldenären och dennes familj.¹⁷⁷ Gäldenärens beneficium omfattar sådan egendom som behövs för att kunna försörja sig och sin familj, såsom kläder, nödvändiga möbler, husgeråd, arbetsredskap och kontanta medel för den löpande försörjningen under den närmaste månaden för hyra, mat och i övrigt för uppehållet.¹⁷⁸ I barnfamilj omfattas av beneficium även TV-mottagare och dator av skäligt värde.¹⁷⁹

¹⁷⁴ Mellqvist, Mikael, *Obeståndsrätt En introduktion*, s. 66.

¹⁷⁵ Heuman, Lars, *Specialprocess, Utsökning och konkurs*, 6 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2011, s. 158.

¹⁷⁶ A.a. s. 276-277.

¹⁷⁷ A.a. s. 138.

¹⁷⁸ Gregow, Torkel, *Utsökningsrätt*, s. 138-139.

¹⁷⁹ Heuman, Lars, *Specialprocess, Utsökning och konkurs*, s. 139.

Förutom beneficium från utmätning kan egendom undantas på grund av sin beskaffenhet eller av sociala skäl.¹⁸⁰ Enligt UB 5 kap. 5§ fredas egendom som enligt föreskrift vid gåva eller testamente har överlåtelseförbud. I princip får det som ej får överlåtas heller inte utmätas. Dock vid konkurs gäller långtgående möjligheter att återvinna gåvor till konkursboet enligt KL 4 kap. 6§. Ofta försöker gäldenären, som hamnat i en krissituation, genom illojalt förfarande mot borgenärerna gynna närstående genom gåvor eller skentransaktioner för att undanhålla sin egendom från utmätning.¹⁸¹ Fristdagen för återvinning av gåvor till närstående är tre år enligt KL 4 kap. 6§ 1 st., 2 mening. Inom en familj är det därmed svårt att freda egendom från utmätning genom gåvor till familjemedlemmar.¹⁸²

Ibland motiveras utmätningsförbud av allmänna intressen, hit hör skadeståndsansättning enligt UB 5 kap. 7§ eller sociala förmåner enligt SFB 107 kap. 9§.¹⁸³ Dock gäller det endast fodringen på skadestånd eller socialförmån, inte själva medlen när de satts in på ett konto.¹⁸⁴ I praxis har en särskild syn utvecklats på ändamålet med pengar, som den enskilde har fått från det allmänna eller inrättningar med allmännyttigt syfte.¹⁸⁵ I RH 1985:130 undantogs kontanta medel från utmätning som gäldenären hade fått i socialbidrag. Anledningen till beslutet var intresset att skydda de sociala medlen, som en person hade fått till speciellt bestämt ändamål, dvs. att köpa möbler. I RH 1993:93 ansåg Hovrätten att en bil, speciellt utrustad för en funktionshindrad och köpt med hjälp av sociala medel i form av bilstöd, skulle undantas utmätningen eftersom den var anpassat för att täcka gäldenärens nödvändiga behov.

5.3 Äganderätt

5.3.1 Presumtionsregeln

Det åvilar Kronofogdemyndigheten att verkställa utsökningsmål enligt UB 1 kap. 3§. För att kunna generera pengar för att betala gäldenärens skulder, utmäts dennes egendom av något värde enligt UB 4 kap. 2 och 3§§. Lös och fast egendom får utmätas endast om den tillhör gäldenären, stadgas det i UB 4 kap. 17 och 24§§. Enligt UB 4 kap. 24§ när det gäller

¹⁸⁰ Gregow, Torkel, *Utsökningsrätt*, s. 126.

¹⁸¹ Heuman, Lars, *Specialprocess, Utsökning och konkurs*, s. 215.

¹⁸² Prop. 1993/1994:251, s. 237.

¹⁸³ Gregow, Torkel, *Utsökningsrätt*, s. 141 och 145.

¹⁸⁴ A.a. s. 143.

¹⁸⁵ A.a. s. 141.

fast egendom utreds om gäldenären är lagfaren ägare till fastigheten. Gällande lös egendom presumeras det enligt UB 4 kap. 18§ att gäldenären är ägare till egendomen som finns i dennes besittning eller är registrerad i dennes namn. Om lös egendom finns i gemensam besittning hos makar eller sambor, presumeras det enligt UB 4 kap. 19§ att gäldenären är ägare till egendomen om inte annat görs sannolikt. Men makens rätt till giftorättsandel kan inte utmätas så länge äktenskapet består.¹⁸⁶ Ägaren till lös egendom måste bevisa sin äganderätt till egendomen.

Äganderätt kan vara ensam, gemensam eller dold. Om en bil t.ex. köps och registreras på mannen, står han själv som ensam ägare till bilen. Men om bilen är köpt för gemensamt bruk i familjen och av gemensamma medel, då anses även frun vara en ägare till bilen, trots att Transportstyrelsen bara inför en ägare i fordonsregistret.¹⁸⁷ Det betyder att enligt lagen om samäganderätt (SFS 1904:48 s.1) har båda makarna samäganderätt till egendom som de förvärvar gemensamt och då endast gäldenärens andel kan utmätas enligt UB 4 kap. 19§ 2 st. Hemmavarande barn, som det framgår av NJA 1995 s. 416, anses inte ha sambesittning med föräldrarna till egendom i hemmet.

Tänk istället att bilen är registrerad på mannen, men används och betalas bara av frun, exempelvis på kredit genom autogiro från hennes bankkonto. Anteckning i fordonsregistret har inte någon presumtionsverkan.¹⁸⁸ I sådant fall anses hon som en dold ägare till bilen. Dold äganderätt åberopas främst angående fast egendom, dock gäller den inte mot den lagfarne ägarens borgenärer innan en formlig överlåtelse genomförs eller äganderätt fastställs genom dom.¹⁸⁹

5.3.2 Separationsrätt

För att göra situation ännu mer komplicerad antar vi att de makarna i exemplet ovan har samäganderätt till bilen, men köpet betalas bara från hennes bankkonto. Relationen fungerar dåligt och mannen har en älskarinna, till vilken han ger bilen i gåva. Frun är arg på honom och avbryter autogirobetalningen. Bilförsäljaren ansöker om separationsrätt för bilen som har sålts med återtagandeförbehåll. Frågan är vem av dem som har bättre rätt till bilen? Den registrerade ägaren, den faktiska betalaren, försäljaren eller gåvotagaren?

¹⁸⁶ Gregow, Torkel, *Utsökningsrätt*, s. 112.

¹⁸⁷ A.a. s. 160.

¹⁸⁸ A.st.

¹⁸⁹ A.a. s. 159.

Gäldenären har intresse att freda sin egendom från utmätning, därför bör dennes uppgifter bedömas med försiktighet.¹⁹⁰ För att kunna undanta egendomen från utmätningen bör den rätta ägaren till saken åberopa separationsrätt, vilket betyder att denne har sannolikt bättre rätt till saken för att få tillbaka sin egendom ur konkursboet.¹⁹¹ Äganderätt har civilrättsligt en speciell ställning, där å ena sidan alla vet vad den innebär och å andra sidan, den är mycket splittrat reglerad.¹⁹² Separationsrätt på grund av bibehållen äganderätt i relation mellan gäldenären och tredjeman stadgades tidigare i handelsbalken (SFS 1736:1232), HB, kap. 17, vilket nu är upphävt, dock gäller begreppet fortfarande.¹⁹³

5.3.3 Specialitetsprincipen

Specialitetsprincipen markerar gräns mellan en giltig äganderätt till viss egendom och en fordringsrätt att utfå ett visst värde från någon.¹⁹⁴ För att bevisa sin rätt till sak, måste saken kunna identifieras. Det är möjligt genom t.ex. bilregistrering eller i skogsbranschen genom märkning av upplagt virke; djur identifieras med hjälp av chip, tatuering eller märkning.¹⁹⁵ När separationsrätt åberopas krävs det att egendomen har bibehållit sin identitet samt att saken finns i gäldenärens besittning med begränsad äganderätt.¹⁹⁶ Fungibel egendom som pengar, spannmål eller olja är i praktiken svårt att identifiera om det inte fråga om t.ex. sederlar markerade på ett visst sätt eller korn.¹⁹⁷

Äganderätt upphör på grund av sammanfogande, bearbetning och sammanblandning.¹⁹⁸ Om egendomen inte längre kan spåras i identifierbar fysisk mening går äganderätt förlorad och vad som finns kvar är endast fordran på dess värde. Som ett undantag från specialitetsprincipen kan då äganderättsanspråk göras gällande gentemot en surrogation, dvs. egendom som har trätt istället för den ursprungliga.¹⁹⁹ Bestämmelsen om surrogat finns

¹⁹⁰ Gregow, Torkel, *Utsökningsrätt*, s. 148.

¹⁹¹ Heuman, Lars, *Specialprocess, Utsökning och konkurs*, s. 162-163.

¹⁹² Millqvist, Göran, *Sakrättens grunder*, s. 86.

¹⁹³ A.a. s. 87-88.

¹⁹⁴ A.a. s. 90.

¹⁹⁵ A.a. s. 118-119.

¹⁹⁶ A.a. s. 92.

¹⁹⁷ A.a. s. 91-92.

¹⁹⁸ A.a. s. 92.

¹⁹⁹ A.st.

t.ex. i ÄktB 7 kap. 2§ 1 st. 6 p. i frågan om makars enskilda egendom. Kopplingen mellan ursprunglig egendom och surrogation måste vara tydlig, stark och tidmässigt nära.²⁰⁰

I NJA 1994 s. 506 gällde fråga om sammanblandning av spannmål med gäldenärens egen spannmål. HD anförde i fallet att på det sätt som spannmål inlagrades ansågs det tillräckligt identifierbart och därför fick ägaren separationsrätt till den mängd som spannmål hade deponerats.²⁰¹

5.3.4 Lagen om redovisningsmedel

Enligt lagen (SFS 1944:181) om redovisningsmedel har en person separationsrätt till redovisningsmedel, förutsatt att medlen utan dröjsmål hanteras avskilt på ett särskilt bankkonto avsett för redovisningsmedel.²⁰² Lagen är primärt avsedd för penningmedel och tillkom som en civilrättslig följd till ändringar i strafflagen om förskingringsbrott på 1940-talet.²⁰³ Den skapar möjlighet för sysslomän och andra mellanmän att civilrättsligt hantera huvudmäns medel utan att separationsrätt till den går förlorat trots att medlen sammanblandades i något led med andra medel.²⁰⁴ Det anfördes i förarbeten till lagen om redovisningsmedel att skyldighet att hålla penningmedel avskilda gäller även förmyndare.²⁰⁵

Egendom som kan identifieras bevarar äganderätten, dock när det handlar om fungibla varor och särskilt om pengar, föreligger stor svårighet att bevisa att medlen har inte sammanblandats med sysslomannens egen förmögenhet.²⁰⁶ Av praktisk betydelse har det fastslagits att medel som inestår på redovisningsskyldigs räkning i bank eller dylikt kan anses som avskild för annan.²⁰⁷ De sakkunniga hade anfört i förslaget att lagen bör tillämpas oavsett om uppdragstagaren har skyldighet att hålla huvudmannens medel avskilda eller ej.²⁰⁸

²⁰⁰ Millqvist, Göran, *Sakerättens grunder*, s. 94-95.

²⁰¹ NJA 1994 s. 506, s. 511.

²⁰² Heuman, Lars, *Specialprocess, Utsökning och konkurs*, s. 214.

²⁰³ Prop. 1944:81. Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om redovisningsmedel, m.m., s. 8.

²⁰⁴ Millqvist, Göran, *Sakerättens grunder*, s. 110-111.

²⁰⁵ Prop. 1944:81, s. 8.

²⁰⁶ A.st.

²⁰⁷ A.st.

²⁰⁸ A.prop. s. 9.

Det har särskilt behandlas i förarbeten huruvida insättning av medel i bank med förbehåll om uteslutande dispositionsrätt för sysslomannen kan anses som en överflyttning av medlen i huvudmannens besittning. Det kan vara en slump hur kontot i bank registreras.²⁰⁹ De sakkunniga har anfört att i vissa fall kan det bli uppenbart störande om separationsrätten går förlorad pga. ”bristfällighet i fråga om en bankräknings beteckning”.²¹⁰ De har tydligt sagt att detsamma skulle gälla, då en förmyndare insatte medel i myndlingens namn. Enligt de sakkunnigas mening bör det inte uppställas något krav på en särskild beteckning för kontot, inte heller på att banken har kännedom om räkningens ändamål.²¹¹ Av praktiska skäl borde separationsrätt medgivas om medlen avskildes relativt snart, dvs. utan dröjsmål, även om sysslomannen vore insolvent, när det gjordes.²¹²

I NJA 2009 s. 500 hade pengar genom brottsligt handlande överförts till olika bankkonton i flera led. HD erkände i fallet en långtgående separationsrätt enligt lagen om redovisningsmedel trots att medlen sammanblandades med gärningsmannens egna tillgångar. Beslutet motiverades med hänsyn till att borgenären hade frånhänts sina medel genom brott. HD uttalade i fallet att kontotransaktioner bör bedömas efter samma principer som om frågan hade varit om fysisk hantering av sedlar.²¹³ Som framgår av NJA 2009 s. 500 kan beträffande fungibel egendom separationsrätt ändå föreligga enligt såväl specialitetsprincipen genom surrogation som lagen om redovisningsmedel.²¹⁴

5.4 Sakrättsliga moment

Obeståndssituationer samt bodelning mellan makarna eller bouppteckning efter ett dödsbo utlöser frågor om sakrättsliga moment.²¹⁵ Inom svensk sakrätt finns det fem olika typer av sakrättsliga moment: tradition, denuntiation, registrering i offentligt register, märkning samt avtalet ensamt, när det gäller fastighetsköp.²¹⁶ Vilket sakrättsligt moment är relevant beror

²⁰⁹ Westman, Per, *Förmyndarskap*, s. 30-31.

²¹⁰ Prop. 1944:81, s. 9.

²¹¹ A.st.

²¹² A.prop. s. 10-11.

²¹³ NJA 2009 s. 500, s. 513-514.

²¹⁴ Gregow, Torkel, artikel ”Separationsrätt efter tillgrepp av pengar på bankkonto – sakrätt på hög nivå” i *Juridisk Tidskrift nr 3 2009/2010* s. 643-652, s. 650.

²¹⁵ Millqvist, Göran, *Sakrättens grunder*, s. 43.

²¹⁶ A.a. s. 118-119.

på egendomskategori, men i flesta fall utgör krav på tradition det starkaste moment.²¹⁷ I frågor om penningmedel (som i sig barnbidraget är), är det relevant att belysa tradition, denuntiation och registrering.

Enligt tradition krävs att förvärvaren har den förvärvade egendomen i fysisk form i sin besittning för att vara skyddad mot anspråk från överlåtarens borgenärer.²¹⁸ Begrepp besittning är känt alltsedan den romerska rättens tid.²¹⁹ Besittningen till en viss egendom skapar legitimation för besittaren och är en avgörande faktor vid en sakrättslig konflikt.²²⁰ När det gäller fråga om lös egendom förstås med tradition först och främst det rent fysiska innehavet av egendomen.²²¹ Överlåtaren har inte längre den sålda saken i sin besittning och därmed inte längre kan förfoga över den, dvs. hans rådighet över lösöret är avskuren.²²²

I familjeförhållanden kan kravet på tradition vara svårt eller nästan omöjligt att åstadkomma, därför råder åsikten om att i sådana situationer kräva tradition kan vara orealistiskt och opraktiskt.²²³ För att minska risken för skentransaktioner inom familjen finns det i UB 4 kap. 19§ en särskild bestämmelse om presumptionsregel för utmätning i makars eller sambors gemensamma hem. Make eller sambo kan bryta presumptionen genom att påstå att egendomen ägs gemensamt eller att denne har ensamäanderätt till saken.²²⁴

Rådighetsavskärandet är numera kärnan i kravet på sakrättsligt moment.²²⁵ Rådighetsavskärandet innebär att överlåtaren är förhindrad att förfoga över egendomen, både i fysisk eller rättslig mening.²²⁶ Inom praxis har begreppet rättsligt rådighetsavskärande utvecklats, vilket är tillämpligt i situationer när överlåtaren och förvärvaren företräds av en och samma fysiska person som är deras ställföreträdare. Det ligger till grund för HD:s bedömning i två lik-

²¹⁷ Millqvist, Göran, *Sakrättens grunder*, s. 118-119.

²¹⁸ Mellqvist, Mikael, *Obeståndsrätt En introduktion*, s. 31.

²¹⁹ Millqvist, Göran, *Sakrättens grunder*, s. 40.

²²⁰ A.a. s. 39.

²²¹ A.a. s. 42.

²²² A.a. s. 126.

²²³ A.a. s. 130.

²²⁴ A.a. s. 131.

²²⁵ Ekman, Ellen, artikel ”Sakrättsligt skydd som vilseledd? Om subjektiva inslag i traditionsprincipen” i *Juridisk Publikation 1/2013*, s. 115-133, s. 115.

²²⁶ Millqvist, Göran, *Sakrättens grunder*, s. 126.

nande fall NJA 2007 s. 413 och NJA 2008 s. 684. Där en och samma person företrädde både säljarbolaget och köparbolaget. HD ansåg i båda fallen att köparens borgenärskydd uppnås genom att ställföreträdaren har ett starkt intresse av att inte göra sig skyldig till något brottsligt eller illojalt handlande, som följaktligen skulle leda till straffrättslig påföljd och skadeståndsansvar om denne förfogar över den sålda egendomen för säljarens eller egen räkning.²²⁷ HD betonade i NJA 2008 s. 684 att den fysiska personen i egenskap av representant för det överlåtande bolaget visserligen hade en faktisk möjlighet att förfoga över den överlåtna egendom men rättsligt var denne skyldig att iaktta det förvärvande bolagets intressen.²²⁸

Ellen Ekman anser att HD allt oftare tar hänsyn till särskilt skyddsvärda ändamål istället för traditionsprincipens traditionella innehåll, som i sig tyder på mer subjektiva inslag vid bedömningen.²²⁹ Men det finns ett behov av den subjektiva bedömningen för att mål ska få en ”rättvis” utgång. Idag finns alltmer tillgångar i en dematerialiserad form. Det sakrättsliga momentet kan troligen inte bestå i oförändrad form och traditionsprincipen måste anpassas till utvecklingen.²³⁰

I det svenska samhället kräver ofta äganderättsövergång publicitet eller offentlighet åt rättshandlingen, att ett visst subjekt är innehavare av ett visst objekt.²³¹ Vid fastighetsköp måste en ny ägare vara införd i fastighetsregistret enligt JB 19 kap. 1 och 2§§. Vid gåvor mellan makar gäller särskilda regler om registrering av transaktioner i äktenskapsregistret hos Skatteverket enligt ÄktB 16 kap. 1 och 2§. Dessutom kungörs sådan registrering av gåva i Post- och Inrikes Tidningar enligt ÄktB 16 kap. 3§. När det gäller gåvor från föräldrar till deras barn finns det inte något register, därutöver i fall om gåvotagare är omyndig uppstår en jävig situation enligt FB 12 kap. 8§, vilken löses genom att gåvan i sådant fall godkänns av god man enligt FB 11 kap. 2§.

²²⁷ NJA 2007 s. 413, s. 423.

²²⁸ NJA 2008 s. 684, s. 692.

²²⁹ Ekman, Ellen, artikel ”Sakrättsligt skydd som vilseledd? Om subjektiva inslag i traditionsprincipen” i *Juridisk Publikation 1/2013*, s. 115-133, s. 123.

²³⁰ A.a. s. 132-133.

²³¹ Millqvist, Göran, *Sakrättens grunder*, s. 39.

Vid sidan av traditionsprincipen tillämpas en kompletteringsregel vid överlåtelse av lös egendom.²³² Regeln kallas denuntiation, som betyder underrättelse och stadgas i skuldebrevslagen (SFS 1936:81), SkbrL, 31§ 1 st.²³³ En förvärvare av ett enkelt skuldebrev uppnår skydd mot överlåtarens borgenärer genom att meddela gäldenären om överlåtelsen.²³⁴ På detta sätt försätts gäldenären i ond tro om betalningen ändå sker till överlåtare.²³⁵ Regeln om denuntiation tillämpas analogt för olika egendomslag.²³⁶ När lösöre finns i tredje mans besittning kan traditionen ersättas helt av denuntiation, det viktigaste är då att underrättelsen är tydlig i sitt innehåll.²³⁷ Meddelandet har inget formkrav, men skriftlig form har starkare bevisverkan.²³⁸ Denuntiation uppfyller funktion av publicitetsprincipen om den företagna transaktionen och förhindrar därmed skentransaktioner.²³⁹

²³² Millqvist, Göran, *Sakrättens grunder*, s. 143.

²³³ Heidbrink, Jakob, *Grundläggande fodrings- och skuldebrevsrätt*, uppl. 1, Studentlitteratur, Lund, 2011, s. 69.

²³⁴ Millqvist, Göran, *Sakrättens grunder*, s. 143.

²³⁵ Heidbrink, Jakob, *Grundläggande fodrings- och skuldebrevsrätt*, s. 69.

²³⁶ Millqvist, Göran, *Sakrättens grunder*, s. 143.

²³⁷ A.a. s. 148.

²³⁸ A.st.

²³⁹ A.a. s. 149.

6 Gåva eller förmyndarens förvaltningsåtgärd?

Nu är det dags att plocka ihop pusselbitarna och skapa en helhetsbild. I detta kapitel kommer vi att analysera de olika områden vi behandlat i vår uppsats.

6.1 Rätt att disponera över det allmänna barnbidraget

Avsikten med denna uppsats har varit att i första hand utreda gällande rätt beträffande rätten till det allmänna barnbidraget, särskilt rätten att disponera över medlen.

6.1.1 Syn på barnbidraget i allmänhet

Av vår utredning framgår att det allmänna barnbidraget infördes genom ABBL år 1948 och tanken med det har varit att avlasta föräldrar från den ekonomiska bördan, som det innebär att ha ett barn i familjen. Föräldrar förlorar möjligheten att arbeta och förvärva inkomster i samma omfattning som tidigare pga. att de måste lägga ner mer tid på skötsel och uppfostran av den nyfödda. Det kan leda till en sänkning av levnadsstandarden i familjen och följaktligen i samhället. På 1940-talet var barnafödandet i landet lågt, vilket bekymrade statsmakterna ur nativitetens perspektiv. Den skattemässiga justeringen som tidigare tillämpades i form av barnavdraget för barnets förmyndare visade sig mest gynna höginkomsttagarna, men många familjer kunde inte utnyttja avdraget. Det ledde till att många människor blev tvungna att avstå från att skapa ett barn pga. sin ekonomiska situation.

Statsmakterna har valt att radikalt förändra systemet och omfördela ansvaret för nya generationer på hela befolkningen och därmed bekämpa fattigdom, förstärka socialtrygghet och rättvisa i det svenska samhället. I början gällde det allmänna barnbidraget enligt huvudregeln endast barn som både var svenska medborgare och bosatta i Sverige. Men på den tiden fanns det många flyktingsbarn, särskilt finska barn som Sverige tagit emot från Finland under andra världskriget. Därför tillämpades även en kompletteringsregel för icke svenska medborgare angående folkbokföring i landet av barnets vårdnadshavare. Från år 1948 var barnbidraget allmänt och gällde oavsett vårdnadshavarens inkomster.

År 2010, som resultat av socialreformen ur ett medborgare- och socialtrygghetsperspektiv, ingicks bestämmelserna av ABBL nästan oförändrat, tillsammans med de andra trettio separata sociala lagarna i SFB. Bestämmelserna finns idag i SFB 14-16 kap. För att räknas som berättigad till barnbidrag måste ett barn vara försäkrad för förmånen enligt SFB 15 kap. 1§. Samma krav gäller för mottagaren av utbetalningen enligt SFB 16 kap. 2§. Det innebär att barnet och dess vårdnadshavare måste vara folkbokförda i Sverige.

Kravet på folkbokföringen är motiverat utifrån den karaktär som barnbidraget som förmån innehar. Inom EU tillämpas två välfärdsmodeller, dessa är antingen arbetsbaserade eller bostadsbaserade familjeförmåner. Att barnbidrag är en arbetsbaserad förmån ställer krav på att barnets vårdnadshavare har förvärvsinkomster. Förfarandet påminner om det skattemässiga barnavdragssystemet som fanns före år 1948 i Sverige. Statsmakterna ville vid införandet av ABBL åstadkomma en universell rättvisa med det allmänna barnbidraget, för att undvika de fall när ett barn blir utan socialt stöd från staten. Därför står det fast att familjestöd i form av det allmänna barnbidraget är ovillkorligt och allmänt, annars skall det förvandlas till inkomstprövat förfarande som det har varit förut. Detta framgår av Regeringens svar på förslaget från fakultetsstyrelsen i Lund år 2013. Dessutom finns det andra sociala förmåner som grundar sig på familjens inkomster såsom bostadsbidrag, socialstöd och ett extra tillägg från CSN.

6.1.2 Omyndighet och målet med bidraget

Allmänt råder det åsikter om det allmänna barnbidraget som den högsta legitimiteten, det är lika för alla och rättvist. Dessutom är de administrativa kostnader låga samtidigt som risken för fusk också är låg. Det är Försäkringskassan som idag sköter utbetalningar av det allmänna barnbidraget. Av broschyren ”Till alla som väntar eller just fått barn” framgår att det är barnet som har rätt till det allmänna barnbidraget. Dock är det vårdnadshavaren som mottar utbetalningen. Anledningen till ett sådant förfarande ligger i barnets omyndighet och själva målet med bidraget.

En person är omyndig tills den fyller arton år enligt FB 9 kap. 1§. Begreppet omyndighet innebär att personen i fråga inte kan råda över sina tillgångar eller ingå i avtal med bindande verkan. Varje människa har dock oavsett ålder rättskapacitet, vilket betyder att den kan vara bärare av skyldigheter och rättigheter. Alltså kan ett barn äga sina tillgångar, men inte råda över egendomen. Den omyndige saknar helt enkelt rättshandlingskapacitet enligt FB 9 kap. 1§. För att egendomen inte skall gå förlorad står den under förvaltning av barnets ställföreträdare, som i de flesta fall är barnets föräldrar.

Inom svensk rätt finns det två begrepp för den omyndiges ställföreträdare. Den ena är vårdnadshavare och den andra är förmyndare. När det handlar om barnets omsorg och personliga frågor, såsom vilket dagis barnet skall gå på eller vilka människor det skall träffa, enligt FB 6 kap. 11§ företräds barnet av dess vårdnadshavare. Frågor som gäller barnets ekonomi ansvarar dess förmyndare för enligt FB 12 kap. 1§. Det framgår av FB 13 kap 1§

att det är den omyndiges förmyndare som bestämmer över hur barnets tillgångar skall förvaltas och användas.

Barnbidraget, som redovisats ovan, är en bosättnings förmån, som utbetalas för varje folkbokfört barn i Sverige tills dess fyller sexton år, utbetalningen går dock till vårdnadshavaren. I slutändan är bidraget pengar, så egentligen rör frågan om barnets ekonomi. Varför är då mottagaren av utbetalningen på 1050 kronor enligt SFB 15 kap. 3§ och 16 kap. 4 och 5§§ barnets vårdnadshavare?

För att få ett svar på denna fråga behöver vi gå tillbaka i tiden. Vid tiden när ABBL infördes fanns det en tydlig rollfördelning mellan män och kvinnor i samhället: männen svarade för familjens försörjning medan kvinnorna uppfostrade barnen och skötte hushållet. Svenska män räknades som myndiga redan från år 1721. Däremot fick svenska kvinnor rätt att anses vara myndiga först år 1920 och vid införandet av det allmänna barnbidraget år 1948 var deras ställning som myndiga personer fortfarande svag. I ett äktenskap rättsligt sett var modern enbart vårdnadshavare till sitt barn på den tiden. Ändå enligt ABBL samt SFB bestämmelser, innan lagändringen år 2014, var det modern som fick barnbidraget utbetalt till henne per automatik.

Förklaringen till det hittar vi i ändamålet med det allmänna barnbidraget. Som det framgår av ABBL 1§ avsågs det som ett bidrag till barnets uppehälle och uppfostran. Eftersom det var moderns ansvar att uppfostra barnet och se till dess uppehälle, har lagstiftaren ansett ända till år 2014 att beloppet skulle betalas ut till modern. Dessutom konstaterades det ofta på 1940-talet att kvinnorna, som på den tiden i regel saknade förvärvsinkomster, hade svårigheter att få pengar till hushållet av sina män. Därför grundades beslutet om bidragsmottagare på praktiska skäl som garanterade att dessa pengar användes för barnets behov.

Att det allmänna barnbidraget är avsett för barnets behov i hushållet där det bor, framgår av SFB 16 kap. 3§. Där stadgas att om den omyndige är gift får den själv barnbidraget. På liknande sätt kan fosterföräldrar få barnbidraget utbetalt enligt SFB 16 kap. 9§. Alltså följer barnbidraget barnet till det hushåll där det bor.

Den ekonomiska situationen i samhället ser annorlunda ut idag i jämförelse med för cirka sextio år sedan. Välfärden i familjerna och levnadsstandarden i samhället är högre; i de flesta fall har båda föräldrarna i familjen förvärvsinkomster. Barnets ställning i familjen kan emellertid vara väldigt komplicerad med ”mina, dina och våra barn” i en vanlig svensk fa-

milj, speciellt om föräldrarna har barn från tidigare förhållanden. Ofta bor barn växelvis hos mamma och pappa efter föräldrarnas skilsmässa. Därför är det viktigt att barnets behov tillgodoses i just det hushåll den omyndige bor i.

Det var en av anledningarna till ändring av bestämmelsen om barnbidragsmottagare vid gemensam vårdnad om barnet. Från mars månad år 2014 gäller nya regler enligt SFS (2013:1018). Om båda vårdnadshavare kommer överens om vem barnbidraget skall betalas ut till, kan de gemensamt anmäla sitt beslut till Försäkringskassan. Gör de inte det, får de hälften vardera av bidraget enligt SFB 16 kap. 5§ 1 st. Den andra anledningen till ändringen av regler om barnbidragsmottagare var av ett praktiskt skäl. Det har under den senaste tiden förekommit talrika rättsmål i tingsrätten om vem som är den berättigade mottagaren av det allmänna barnbidraget vid en skilsmässa mellan föräldrar. Ofta använder de barnbidraget som påtryckningsmedel vid konflikten och glömmer om ändamålet med bidraget.

För att det är syftet med det allmänna barnbidraget som avgör vem som har dispositionsrätt över medlen. Syftet med bidraget är att barnets behov skall tillgodoses. Lagstiftaren hade vid införandet av det allmänna barnbidraget inte ställt något detaljerat krav på vad pengarna får användas till, det gör den inte heller idag. Ingen annan än föräldrarna själva kan veta vad just deras barn behöver. Denna tanke ligger i linjen med lagstiftarens syn på föräldrar, att de är väl lämpade för sin uppgift och handlar med ”sitt barns bästa för ögonen”.²⁴⁰ Därför ges föräldrar i gällande rätt den stora friheten att själva bestämma om barnets omsorg och fritt förvalta dennes tillgångar med endast några undantag om överförmyndarens tillsyn, vilket kan bli aktuell beroende på egendomens karaktär och värde enligt bestämmelserna i FB 13 kap.

6.1.3 Barnbidraget i förhållande till barnets behov

Vad som ingår i begreppet barnets behov varierar från barn till barn. Det kan också variera beroende på föräldrarnas levnadsstandard och barnets ålder. Enligt socialstyrelsens allmänna råd har barnets behov per år schablonmässigt beräknats utifrån tre åldersklasser. I åldern upp till sex år är det 65% av basbeloppet som i år är 44 400 kronor, vilket ger i resultat 28 860 kronor; från sju till tolv år är det 80% av basbeloppet, vilket blir 35 520 kronor och från tretton år till arton år är det 95% och blir 42 180 kronor. Med dessa belopp skall barnets behov av mat, kläder, skor, hygien, bostad och utbildning per ett år vara tillfredställd.

²⁴⁰ Prop. 2007/08:150 Förmyndarskapsrättsliga frågor, s. 23.

Det allmänna barnbidragets belopp per år är 12 600 kronor. Det är ostridigt att det inte täcker grundbehovet för barnet i en familj. Det är inte meningen att barnbidraget i sig skall täcka hela barnets behov, eftersom statens underhållsskyldighet inte är primär. Grundtanken med det allmänna barnbidraget har varit att minska kostnadsbördan det innebär att ha ett barn i familjen. Det är en kompensation för barnets försörjning, men den motsvarar endast en mindre del av den sammanlagda kostnaden av att ha ett barn.

Det är föräldrarna som har det primära ansvaret att försörja den omyndige, eftersom barnet inte är självförsörjande. Underhållsskyldigheten ligger i blodsbandet, det är enligt FB 7 kap. 1§ oberoende av om föräldern är vårdnadshavare eller förmyndare eller inget av dessa. Bor barnet och förälder tillsammans anses i principen föräldrarnas ekonomiska förpliktelse uppfyllt så länge barnets behov är tillfredsställt. Det ansvaret fullgör boföräldern genom att stå för de löpande kostnaderna i hushållet.

Fråga om underhållsbidrag eller underhållsstöd är aktuell endast när föräldern och barnet inte bor tillsammans. Då beräknas föräldrarnas underhållsskyldighet efter vad som är skäligt med hänsyn till dennes samlade ekonomiska förmåga samt barnets egna tillgångar och sociala förmåner. Innan år 1978 var underhållsskyldighet ovillkorligt i Sverige. En konsekvens var att det ledde till betydande skulder för obetalda underhållsbidrag, vilket inte motsvarade personens ekonomiska bärkraft. Enligt nuvarande gällande rätt vid beräkningen av underhållsskyldighet tas hänsyn även till den enskildes eget underhåll och underhåll för hemmavarande barn samt make eller sambo enligt FB 7 kap. 3§.

Barnets egna tillgångar och sociala förmåner påverkar också storleken av föräldrarnas underhållsskyldighet. Alltså barnbidraget, bostadsbidraget, studiehjälp från CSN och extra tillägg minskar föräldrarnas försörjningsplikt mot barnet. Den omyndiges egna tillgångar kan enligt praxis (NJA 1996 s. 134) tas i beräkningen endast i form av avkastningen.

Den underåriges egna förvärvsinkomster påverkar i princip inte storleken av underhållsbidraget. Här gäller den generella principen att varje människa har rätt att disponera över sina egna arbetsinkomster. Är den omyndige sexton år, har denne rätt att själv disponera över medel, som den har intjänat enligt FB 9 kap. 3§; är barnet är yngre än sexton år, brukar föräldrarna ge sitt samtycke till fri förfoganderätt över barnets egna förvärvsinkomster ur uppfostransperspektiv. Det följer av den allmänna sedvänjan att ge den omyndige vecko- eller månadspengar för att stegvis lära barnet att hantera ekonomin inför framtiden. För dessa

pengar gäller fri förfoganderätt och förmyndares samtycke krävs inte för att ett köpavtal skall vara bindande.

Sammanfattningsvis är svaret på den första fråga i uppsatsens syfte att det är barnets vårdnadshavare som tar ansvar för den omyndiges behov i hushållet och som har dispositionsrätt över det allmänna barnbidraget så länge barnets behov är tillgodosett.

6.2 När medlen sätts in på ett bankkonto

Uppsatsens andra frågeställning har varit att utreda, i de fall då utmätning sker för förmyndares skulder, huruvida det allmänna barnbidraget, som har satts in på ett bankkonto, har ett sakrättsligt skydd mot föräldrarnas borgenärer.

6.2.1 Utmätning

Frågor om äganderätt uppstår sällan i en familjs vardag. Det spelar ingen roll vem som äger en tavla som hänger i vardagsrummet. I andra situationer, när en tjänsteman från Kronofogdemyndigheten kommer till gäldenärens bostad och börjar plocka ut saker för utmätning, kan frågan om vem som är den rättsliga ägaren till tavlan avgöra om den skall utmätas eller inte. Utmätning är en komplicerad och påfrestande situation för en familj. Utmätning, konkurs eller skuldsaneringsförfarandet är en tuff period för alla familjemedlemmar oavsett vems skulder det avser. Förutom lös egendom kan utmätningen även omfatta familjens gemensamma boende. En skuldsanering kan även leda till att hela familjen är tvungen att leva på existensminimum under fem år.

Såväl vuxna som barn kan ha skulder. Den generella principen är att varje person svarar för sina skulder personligen. Den omyndiges skulder kan uppstå pga. böter, skadeståndsansvar, skulder på bibliotekslån eller misskötsel av ett mobilabonnemang. Kronofogden avskriver inte skulder som den omyndige har. Anmärkningen registreras och finns kvar i registret tre år efter det år då skulden har betalats. Det kan leda till problem i framtiden att t.ex. ta ett banklån för en bostad.

För att generera pengar för betalning av fordran till borgenären utmäts egendom som har något värde. Huvudregel är att egendom får utmätas endast om den tillhör gäldenären enligt UB 4 kap. 17 och 24§§. Följaktligen får för den omyndiges skulder endast dennes egendom utmätas. Det presumeras att gäldenären är ägare till lös egendom som finns i dennes besittning eller är registrerad i dennes namn enligt UB 4 kap. 18§. Om gäldenären är gift eller sambor med någon och de har gemensam besittning till lös egendom, enligt UB 4 kap.

19§ presumeras det ändå att gäldenären är ägare till egendomen. För att kunna undanta sin egendom eller sin andel från utmätningen måste maken eller sambon bevisa att egendomen sannolikt tillhör denne ensam eller de tillsammans med gäldenären har samäganderätt till den. Presumptionsregeln enligt UB 4 kap. 19§ hindrar risken för skentransaktioner inom familjen. Regeln i KL 4 kap. 6§ om återvinning av gåvor till närstående vid en konkurs har samma syfte.

Hemmavarande barn anses inte ha sambesittning med föräldrar enligt praxis (NJA 1995 s. 416). Men deras rätt till nödvändiga saker i hushållet samt skäligt uppehållet garanteras genom regeln om beneficium enligt UB 5 kap. 1-4§§ eller SSL 9§ 2 st. Syftet med regeln är att hindra att det genom utmätning för föräldrarnas skulder skapas fattigdom i samhället. Inom praxis har utvecklats en syn på att om en person har fått socialstöd från samhället eller från någon hjälporganisation såsom kyrka och Röda Korset, kan dessa medel undantas från utmätningen. I fråga om sociala förmåner avseende förbud mot utmätning, pantsättning och överlåtelse stadgas i SFB 107 kap. 9§§. Därmed framgår det att rätten till det allmänna barnbidraget inte kan utmätas, därför ingår barnbidragsbeloppet i beneficium när existensminimum beräknas vid skuldsaneringen.

6.2.2 Fungibel egendom

Utmätningsförbud för sociala förmåner enligt SFB 107 kap. 9-10§§ är emellertid inte absolut och gäller bara rätten till förmån. Det bör iaktas att det allmänna barnbidraget är förmån när det utbetalas från Försäkringskassan. När ett belopp motsvarande 1050 kronor kommer in på bidragsmottagarens konto så är det pengar. I första hand utmäts den egendom som enklast och billigast leder till att fordran betalas, därför det är banktillgodohavanden, lön och kontanter som utmäts först.

Pengar hör till en speciell grupp av lös egendom, som kallas fungibel egendom. De vanligaste exemplen på fungibel egendom är olja, gas, spannmål, sand och pengar. För denna grupp av egendom är svårt att åberopa separationsrätt, för att vid sammanblandningen med liknande egendom förlorar den sin identitet. I fråga om sedlar går det ibland att urskilja registreringsnumret på sedeln. Men hur kan vi urskilja pengar som numera överförs mest i digital form? Svaret på denna fråga hittar vi i prejudikat.

Det finns två rättsfall som är relevanta i frågan om fungibel egendom. Det första rättsfallet är NJA 1994 s. 506, som gäller ett klassiskt exempel på fungibel egendom, dvs. spannmål. Den lämnades för inlagring hos ett bolag som drev en kvarnrörelse. Där sammanblandades

den med andra lantbrukares spannmål och även med bolagets egen. Bolaget gick sedan i konkurs. HD ansåg att genom sammanblandning hade det uppstått sambesittning till egendomen och därför gick det att tillräckligt identifiera och separera spannmål till dess mängden, dvs. surrogat.

Det andra rättsfallet av intresse är NJA 2009 s. 500 och det handlar om pengar, som genom ett brottsligt handlande överförts från ägarens konto till gärningsmannens konto i flera led och i slutet till ett handelsbolagskonto, där gärningsmannen har varit delägare. HD resonerade i fallet kring specialitetsprincipen och surrogation. Domstolen kom fram till slutsatsen att kontotransaktioner skall bedömas utifrån samma principer som om fysisk hantering av sedlar. I sitt beslut erkänner HD en långtgående separationsrätt till penningmedlen med stöd av lagen om redovisningsmedel.

Vår slutsats utifrån dessa två rättsfall är att det är möjligt att separera även fungibel egendom såsom pengar genom specialitetsprincipen i form av surrogation. Det innebär att egendom träder in istället för en annan. När det gäller kontotransaktioner går det att specialisera transaktionsdatumet, transaktionsbeloppet, utbetalaren och mottagaren. Kopplingen mellan överförda medel och dessa surrogat skall vara tydlig och överföringen måste genomföras inom kort tid. Av detta följer att om beloppet på 1050 kronor, vilket avser det allmänna barnbidraget och kommer in på vårdnadshavarens konto i slutet av varje månad, utan dröjsmål överförs i hela beloppets storlek till ett annat konto förlorar det inte sin identitet och följaktligen går separationsrätt till medlen inte förlorad. Av dessa rättsfall framgår att vid ett brottsligt handlande kan dessutom lagen om redovisningsmedel tillämpas.

6.2.3 Uppdrag ”föräldrar”

Det är värt att upprepa en gång till att: det allmänna barnbidraget är avsett för barnet men utbetalas till vårdnadshavaren. Det är således inte vårdnadshavarens inkomst utan medel som betalas från staten för ett särskilt ändamål som stadgades i ABBL 1§ såsom barnets uppfostran och uppehälle. Bidraget betalas till barnets ställföreträdare som har i uppdrag från staten att uppfostra och försörja barnet. Förhållandet mellan staten, föräldrar och barnet kan genom analogi uppfattas som förhållandet mellan huvudmannen, sysslomannen och tredjeman. Bokstavligt sätt ger staten pengar till föräldrarna under villkor att de skall köpa mat, skor, kläder och andra nödvändiga saker till barnet.

Som vi har konstaterat i första delen av detta kapitel är barnets föräldrar vanligtvis både dess vårdnadshavare och förmyndare. Förvaltningen av barnets förmögenhet omfattas av

förmyndares ansvar. Hur de tillgångar, som den omyndige har, skall användas eller placeras enligt FB 13 kap. 1§ bestämmer dess förmyndare. Är båda föräldrarna barnets förmyndare, bestämmer de om förvaltningen gemensamt. Innan reformen år 1995 stod förmyndares förvaltning under strikt tillsyn från det allmänna. Numera omfattar överförmyndarkontroll endast egendom av särskild karaktär och ursprung eller när värdet av den omyndiges tillgångar överstiger åtta gånger prisbasbelopp enligt FB 13 kap. 2§.

Att förmyndarskap är ett uppdrag tyder på förmyndarnas skyldighet att inhämta överförmyndares samtycke eller tillstånd enligt bestämmelserna i FB 13 kap. 6, 8, 10-13§§, upplysningsskyldighet enligt FB 12 kap. 9§ 2 st. samt redovisningsskyldighet till överförmyndaren enligt FB 13 kap. 2§ 2 st. och 14-15§§. Uppdraget upphör när barnet når myndig ålder, då överlämnar föräldrarna de förvaltade tillgångarna till den myndige, samtidigt måste de hålla sina förvaltningsräkenskaper tillgängliga för granskning enligt FB 13 kap. 20§.

Har en skada skett genom uppsåt eller av vårdlöshet i förmyndarens förvaltning, gäller bestämmelsen om skadeståndsansvar enligt FB 12 kap. 14§. Det gäller både straffbart och icke-straffbart förfarande, såväl underlåtenhet som aktiv handling. Talan får väckas inom tre år från slutredovisningen enligt FB 12 kap. 15§, dvs. upp till tiden när barnet fyller tjuugoett år. För sin förvaltning har föräldrar rätt till arvode enligt FB 12 kap. 17§. Det är dock ovanligt att barn stämmer sina föräldrar för fel i förvaltningen.

Det är ostridigt att förmyndarskap är ett uppdrag med redovisningsskyldighet, därför kan det i fråga om förvaltningen av den omyndiges tillgångar, särskilt penningmedel, tillämpas lagen om redovisningsmedel. I förarbetena till lagen står det tydligt att förmyndares förvaltning av myndlingens medel omfattas av lagens bestämmelser. Lagen är primärt avsedd för situationer med pengar, som förvaltas av sysslomannen för huvudmannens räkning med skyldighet att redovisning och hantera medlen avskilt. Förmyndare har enligt FB 12 kap. 3§ lojalitetsplikt mot barnet samt enligt FB 12 kap. 6§ en skyldighet att inte sammanblanda den omyndiges tillgångar med sina egna. Barnets tillgångar får i skälig omfattning användas för dess uppehälle, men det som inte används på detta sätt bör göras räntebärande genom insättning hos bank eller finansföretag enligt FB 12 kap. 4§ och 13 kap. 7§. Allt detta uppfyller rekvisiten för tillämpningen av lagen om redovisningsmedel gällande en förmyndare. Lagen erkänner separationsrätt för medel som tillhör huvudmannen när sysslomannens egendom utmäts för dess skulder.

6.2.4 Ungdomskonto

I gällande rätt ges den omyndige en begränsad rättshandlingsförmåga genom flera bestämmelser exempelvis i FB 9 kap. 2a, 3, 5§§ och 13 kap. 13§ samt ÄB 9 kap. 1§ och 10 kap. 4§. Vid sexton år äge den omyndige själv råda över vad denne genom eget arbete har förvärvat enligt FB 9 kap. 3§. De pengar från eget arbete som en sextonåring själv har satt in på ett bankkonto får utbetalas endast till denne enligt FB 9 kap. 8§. Om utbetalningen har skett i strid med denna bestämmelse, blir banken ersättningsskyldig enligt lagen om bank- och finansieringsrörelse 9 kap. 5§. Enligt denna bestämmelse har en förälder inte utan överförmyndarens tillstånd den långtgående rätten för uttag av den omyndiges bankmedel enligt FB 13 kap. 8§. Således sextonåringens ungdomskonto har ett sakrättsligt skydd mot föräldrarnas borgenärer.

I praktiken är det möjligt för en underåring som inte har ännu fyllt sexton år att öppna ett ungdomskonto hos banken utan någon svårighet. Varje bank har sina egna regler angående från vilken ålder den omyndige kan ha ett ungdomskonto, t.ex. hos Handelsbanken vid nio års ålder, Nordea vid elva år och hos Swedbank vid tretton års ålder. Men i övrigt finns i praktiken inga stora skillnader. Det enda som behövs är förmyndares samtycke och i de fall då barnet har två förmyndare krävs deras gemensamma samtycke enligt FB 13 kap. 1§. Om en av föräldrarna skall företräda den omyndige hos banken, krävs det i praktiken att förmyndaren har fullmakt från den andra.

Enligt AML 5 kap. 2§ 2 st. kan en minderårig börja arbeta redan vid tretton års ålder om arbetet är lätt och föräldrarna gett sitt samtycke enligt FB 6 kap. 12§. Arbetsinkomsterna samt pengar den omyndige fått i gåva med fri förfogande rätt kan denne sätta in på ungdomskontot. Vårdnadshavare kan underrätta Försäkringskassan om att det allmänna barnbidraget skall utbetalas till detta konto. Tillgodohavande på ett sådant konto disponeras av barnet själv eftersom det enligt praxis anses, att den underåriga har fått rätt att råda över medlen med förmyndarnas samtycke. Fri förfoganderätt över medel accepterades även så tidigt som år 1924 genom förmyndarskapslagen.

Emellertid med fri förfoganderätt underförstås att barnet har fått pengar i gåva med villkor om att använda dessa till ett särskilt bestämt ändamål. När penninggåvan har kommit från en utomstående anses den fullbordad enligt GåvL 4§, eftersom gåvogivaren saknar rådighet över medlen. Den omyndiges föräldrar, i egenskap av dess förmyndare, har enligt huvudregeln rådighet över barnets tillgångar enligt FB 12 kap. 1§ och 13 kap. 1§. Står en person

under konkurs, förlorar denne sin rättshandlingsförmåga, vilket i sig utgör ett hinder för denne att vara barnets förmyndare enligt KL 3 kap. 1§ samt FB 10 kap. 1§. Om föräldern inte barnets förmyndare är en penninggåva från denne fullbordad på samma sätt som en penninggåva från utomstående. Om gåvan har kommit från en förälder som även är barnets förmyndare, uppstår dock problemet med att denne fortfarande kan råda över medlen, därför är gåvan inte fullbordad och följaktligen inte skyddad i situation då föräldern råkar för utmätning eller konkurs.

Problemet uppmärksammades i förarbeten men ledde inte till någon lagändring i gåvolagen. I förarbeten föreslår lagstiftaren att förmyndare ändå bör ha en möjlighet att skydda innehavandet av penninggåva på barnets konto genom villkor i gåvbrevet om särskild förvaltare enligt FB 12 kap. 1§ 2 st. eller om särskild överförmyndarkontroll enligt FB 13 kap. 2§ 2 st. På detta sätt undantas kontot från föräldraförvaltning enligt FB 12 kap. 1§ 2 st. eller det är spärrat med överförmyndarkontroll enligt FB 13 kap. 2§, som i sig innebär att förmyndares rådighet över medlen på ungdomskontot är rättsligt sett avskuren. Dock i fallet om särskild överförmyndarkontroll skall gåvan skriftligen anmälas till överförmyndaren enligt FB 13 kap. 2§ 2 st. 2 p. I vissa fall kan även den underårige själv ansöka om överförmyndarens tillsyn över föräldraförvaltningen av dennes tillgångar enligt FB 13 kap. 18§.

Innehavandet på barnets konto kan ha olika ursprung. Den omyndige kan ha ett eller flera bankkonto öppnade i dennes namn av flera personer och vid olika tillfällen. Om värdet av den omyndiges sammanlagda tillgångar överstiger åtta gånger prisbasbelopp är egendomen sakrättsligt skyddad genom krav på överförmyndares tillsyn enligt FB 13 kap. 2§. Således de tillgångar som i första hand får sakrättsligt skydd är de som tillhör den omyndige med större förmögenhet. Det skapar en klyfta i samhället mellan barn. Det är dock inte lagstiftaren syfte med bestämmelsen i FB 13 kap. 1 och 2§§.

6.2.5 Insättning av barnbidraget på bankkonto och sakrättsligt skydd mot föräldrarnas borgenärer

Föräldrar har dispositionsrätt över det allmänna barnbidraget och därför kan de själva välja hur pengarna skall användas för barnets behov. Mottagaren av bidraget kan antingen använda hela beloppet för löpande kostnader i barnhushållet varje månad eller besluta att spara bidraget till framtiden för barnets räkning. Det är också möjligt att ge barnbidragsbeloppet till den omyndige med fri förfoganderätt att själva köpa nödvändiga saker, om barnet uppnått lämplig mognad och ålder. När det allmänna barnbidraget satts in på ett konto kan olika situationer uppstå gällande kontots sakrättsliga skydd.

För att få sakrättsligt skydd måste egendomen kunna identifieras. Vi har redan i 6.2.2 utrett att även fungibel egendom kan urskiljas genom surrogation. När bidragsmottagaren har beslutat att spara det allmänna barnbidraget på ett separat bankkonto skulle denne välja att förbehålla sig dispositionsrätt till medlen eller inte. Skall pengar överföras från mottagarens konto till ett e-sparkonto i föräldrarnas namn genom en stående överföring, rättsligt sett är detta konto föräldrarnas egendom, eftersom kontot är registrerat i dennes namn. Har förmyndaren öppnat ett nytt konto i barnets namn utan förbehåll av dispositionsrätt, är detta konto barnets egendom.

Barnbidragsmottagare behöver även ta ställning till hur mycket pengar denne vill spara för barnets räkning. Överförs beloppet på 1050 kronor utan dröjsmål (eller 525 kronor om rätten att få barnbidraget utbetalt har delats mellan vårdnadshavaren) i sin helhet förlorar inte beloppet sin identitet enligt specialitetsprincipen. Däremot om medlen överförs i ett icke-identifierbart belopp anses att det allmänna barnbidraget har sammanblandats med förälderns egna pengar på kontot. Följaktligen uppfyller sparandet i det sista fallet inte kravet på specialitetsprincipen. Kan egendom inte identifieras anses separationsrätten till egendomen förlorad.

Således är sparandet av det allmänna barnbidraget på ett konto i barnets namn, utan förbehållen dispositionsrätt för vårdnadshavaren, sakrättsligt skyddad genom specialitetsprincipen i form av surrogation. Sakrättsliga moment såsom registrering och krav på tradition i form av rådighetsavskärandet och besittning är då uppfyllda. Väljer föräldern att informera Försäkringskassan om att det allmänna barnbidraget skall utbetalas till barnets bankkonto, får pengarna ett förstärkt sakrättsligt skydd genom denuntiation. Insättningen av det allmänna barnbidraget på ett sådant konto är då sakrättsligt skyddad mot föräldrarnas borgenärer.

Sparandet av det allmänna barnbidraget i förmyndares namn med förbehåll om disposition över medlen, men under förutsättningen att beloppet inte har förlorat sin identifierbara form samt att medlen hållits avskilda från förmyndarens egna pengar, kan bedömas som förvaltningsåtgärd i egenskap av förmyndare. Enligt lagen om redovisningsmedel kan separationsrätt till innehavandet på ett sådant konto erkännas vid utmätning för förmyndarens skulder.

Dessutom skydd mot förmyndares borgenär kan anses uppnått genom kravet på tradition i form av rättsligt rådighetsavskärandet enligt praxis (NJA 2007 s. 413 och NJA 2008 s. 684).

Förmyndaren i egenskap av den omyndiges ställföreträdare kan anses ha ett starkt intresse av att inte göra sig skyldig till någon straffrättslig påföljd eller skadeståndsansvar för skada på den omyndiges egendom enligt FB 12 kap. 14§. Förmyndares rådighet över den omyndiges egendom utifrån sina egna intressen är rättsligt avskuret även om en faktisk möjlighet att förfoga över det överlåtna barnbidraget existerar. Rättsligt sett är föräldrarna skyldiga att iaktta barnets intressen enligt FB 12 kap. 3§. Att mottagaren av det allmänna barnbidraget är vårdnadshavare kan emellertid skapa en osäkerhet kring ansvaret enligt FB 12 kap. 14§. Dock är vanligtvis barnets vårdnadshavare också dess förmyndare.

Per Westman resonerar att föräldrar i egenskap av förmyndare enligt FB 13 kap. 8§ har en långtgående rätt till uttag från den omyndiges konto, om det inte står under överförmyndarens kontroll. Vi anser däremot att föräldrar inte har rätt att använda dessa pengar för sina egna intressen. Genom ett rättsligt rådighetsavskärande uppfylls kravet på tradition och således kan även en penninggåva från föräldrar anses vara fullbordad.

6.2.6 Given i gåva?

I sin redovisning gör Westman ingen skillnad mellan vanliga penninggåvor och insättning på bankkonto av det allmänna barnbidraget. Vi har uppfattningen att insättningen av det allmänna barnbidraget på ett bankkonto har en specifik karaktär, som frångår det från vanliga penninggåvor. Det är ett bidrag från staten för det försäkrade barnet enligt SFB 15 kap. 2§. Att vårdnadshavare får detta belopp utbetalt till sitt konto förändrar inte detta faktum. Barnbidraget är inte föräldrarnas inkomst i sig, därför kan inte en insättning av bidraget på barnets bankkonto eller på ett separat konto i föräldrarnas namn räknas som en gåva.

För att en överföring av pengar från gåvogivare till gåvotagare skall räknas som gåva måste tre kumulativa gåvorekvisit vara uppfyllda. Även om en vårdnadshavare gör överföringen av det allmänna barnbidraget från sitt konto till barnets konto frivilligt, emellertid kan inte transaktionen leda till minskning av föräldrarnas förmögenhet, eftersom förälder är endast syssloman mellan barnet och staten och det allmänna barnbidraget har aldrig varit vårdnadshavarens tillgång. Det som inte tillhör en person kan heller inte uppoffras av denne. Detta bekräftas även genom förbud mot utmätning och pantsättning av sociala förmåner i SFB 107 kap. 9§.

Bestämmelserna i FB 12 kap. 8§ om förmyndares jäv och FB 11 kap. 2§ 2 st. om den nödvändiga åtgärden att förordna en god man för att ta emot gåva från den omyndige är ytter-

ligare ett argument emot att insättningen av det allmänna barnbidraget på ett bankkonto kan ses som en gåva. Sådant förfarande skulle bli orimligt vid överföringar av det allmänna barnbidraget från bidragsmottagarens konto varje månad. Vår slutsats är att insättning av det allmänna barnbidraget på ett bankkonto i barnets namn inte är en gåva utan en förvaltningsåtgärd.

Sammanfattningsvis är svaret på den andra frågan av uppsatsens syfte att det allmänna barnbidraget, som har satts in på ett bankkonto i barnets namn, utan dispositionsförbehåll för föräldrar, får ett sakrättsligt skydd mot förmyndares borgenärer under villkor att separationsrätt till bidraget inte har gått förlorad. Detta uppnås genom att specialitetsprincipen är uppfylld.

Även om föräldrar har förbehållit sig dispositionsrätten till ett konto i barnets namn, enligt lagen om redovisningsmedel och rättsligt rådighetsavskärande går inte separationsrätt förlorad. Samma sakrättsliga skydd uppnås för ett separat bankkonto i föräldrarnas namn om flera villkor är uppfyllda, såsom att medlen hållits avskilt från förmyndarens egna bankmedel och det allmänna barnbidraget har inte förlorat sin identitet.

Vår slutsats är att insättningen av det allmänna barnbidraget på ett bankkonto är en förvaltnings åtgärd inom förmyndares uppdrag, eftersom den inte uppfyller de tre kumulativa gåvorekvisiten.

7 Slutsatser

Det allmänna barnbidraget är en bosättningsbaserad socialförmån som stödjer barnfamiljer i Sverige. Bidraget är ovillkorligt från föräldrarnas inkomster. Det uppfattas som rättvist och har den högsta legitimiteten hos allmänheten. Ändamålet med införandet av det allmänna barnbidraget var att minska den ekonomiska bördan i barnhushåll för att öka levnadsstandarden i samhället. Med detta bidrag avsågs stöd från det allmänna för barnets uppfostran och uppehälle. Eftersom barnet är omyndigt utbetalas pengarna till dennes vårdnadshavare, som sköter om barnets omsorg och behov i familjen. Detta beslut grundades på kvinnornas ställning i familjen på 1940-talet och garanterade att pengarna skulle gå till barnet. Reglerna om det allmänna barnbidraget har förändrats i takt med utvecklingen i samhället. Lagstiftaren har valt att inte specificera på vilket sätt det allmänna barnbidraget skall användas så länge att har fått en gedigen omsorg och uppfostran. Barnbidraget följer barnet till det hushåll denne bor i. Därför har barnets vårdnadshavare dispositionsrätt över medlen.

Det belopp på 1050 kronor som utbetalas till bidragsmottagaren kan antingen användas för barnets behov varje månad eller sättas på ett bankkonto för att säkra den omyndiges ekonomi i början av vuxenlivet. För att dessa banktillgodohavanden inte skulle dras in i föräldrarnas utmätning eller konkurs, finns inom gällande rätt flera bestämmelser som reglerar sakrättsligt skydd för det sparade allmänna barnbidraget. Eftersom pengar tillhör gruppen fungibel egendom, vid sammanblandningen med förmyndares egna bankmedel kan det allmänna barnbidraget förlora sin identitet. Av praxis framgår att även pengar kan urskiljas genom surrogation, detta ger möjlighet till att separationsrätt för sparandet i barnets namn inte går förlorad. Dessutom genom lagen om redovisningsmedel och traditions krav i form av ett rättsligt rådighetsavskärande kan föräldrarnas förvaltning av det allmänna barnbidraget ses som syssloman- och huvudman förhållandet. Förmyndaren har skyldighet att föra räkenskaper över förvaltningen av den omyndiges tillgångar och hålla medlen separat från sina egna tillgångar, därför kan lagen om redovisningsmedel tillämpas vid utmätningssärenden för förmyndares skulder. Om specialitetsprincipen till barnbidraget är uppfylld kan ett sakrättsligt skydd uppnås.

Insättning av det allmänna barnbidraget på ett bankkonto har en specifik karaktär av statens stöd för barnet. Dessa pengar är avsedda för barnet och föräldrar hanterar medlen som mellanled mellan staten och den omyndige. Därför anser vi att det inte uppfyller de tre kumulativa gåvorekvisit för att anses som gåva till barnet.

Referenslista

Offentligt tryck:

EU-rätt

EU- förordning 883/2004 om samordning av de sociala systemet

Lagstiftning

Handelsbalk (1736:1232)

Lag (1904:48 s.1) om samäganderätt

Lag (1924:322) om vård av omyndigs värdehandlingar

Lag (1936:81) om skuldebrev

Lag (1936:83) angående vissa utfästelser om gåva

Lag (1944:181) om redovisningsmedel

Lag (1947:529) om allmänna barnbidrag

Föräldrabalk (1949:381)

Ärvdabalk (1958:637)

Jordabalk (1970:994)

Skadeståndslag (1972:207)

Arbetsmiljölager (1977:1160)

Preskriptionslag (1981:130)

Utsökningsbalk (1981:774)

Äktenskapsbalk (1987:230)

Konkurslag (1987:672)

Föräldrabalk (1995:974)

Lag om kontoföring av finansiella instrument (1998:1479)

Lag om bank- och finansieringsrörelse (2004:297)

Skuldsaneringslag (2006:548)

Lag (2013:1018) om ändring i socialförsäkringsbalken

Föreskrifter

Arbetskyddsstyrelsens kungörelse med föreskrifter om minderåriga (1977:1166)

Förarbeten

Prop. 1944:81. Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om redovisningsmedel, m.m.

Referenslista

Prop. 1978/79:12. Om underhåll till barn och frånskilda, m.m.

Prop. 1993/94:251. Förmynderskapslagstiftningen

Prop. 2007/08:150. Förmynderskapsrättsliga frågor

Prop. 2013/14:6. Utbetalning av barnbidrag och flerbarnstillägg

SOU 1988:40. Föräldrar som förmyndare

SOU 2001:24. Ur fattigdomsfällan

SOU 2004:112. Frågor om förmyndare och ställföreträdare för vuxna, Band I

SOU 2005:114. Betänkande av utredningen om samordning av socialförsäkringslagarna, Del I

SOU 2011:51. Fortsatt föräldrar - om ansvar, ekonomi och samarbete för barnets skull

Rättspraxis

NJA 1924 II s. 317

NJA 1945 s 605

NJA 1951 s. 245

NJA 1981 s. 464

NJA 1994 s. 506

NJA 1995 s. 416

NJA 1996 s.134

NJA 2007 s. 413

NJA 2008 s. 684

NJA 2009 s. 500

RH 1985:130

RH 1993:93

RÅ 1987 ref. 126

Bibliografi

Agell, Anders, Malmström, Åke, Ramberg, Christina och Sigeman, Tore, *Civilrätt*, 21:2 uppl., Liber AB, Malmö, 2010

Alexanderson, Erik, *Barnbidragen och andra sociala förmåner för barn*, Nordstedts, Stockholm, 1948

Referenslista

- Bernitz, Ulf, Heuman, Lars, Leijonhufvud, Madeleine, Seipel, Peter, Warnling-Nerep, Wiweka och Vogel, Hans-Heinrich, *Finna rätt, Juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 11 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2010
- Ekman, Ellen, artikel ”Sakrättsligt skydd som vilseledd? Om subjektiva inslag i traditionsprincipen” i *Juridisk Publikation 1/2013*, s. 115-133
- Ewerlöf, Göran, Sverne, Tur och Singer Anna, *Barnets bästa, om föräldrars och samhällets ansvar*, femte uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2004
- FK 4010 2012 01 01Försäkringskassa
- Försäkringskassa, Faktablad: *Allmänt om underhållsstöd*, FK 4079-A_Fa, uppdaterad: 2013-12-19
- Gregow, Torkel, *Utsökningsrätt*, 4 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2012
- Gregow, Torkel, artikel ”Separationsrätt efter tillgrepp av pengar på bankkonto – sakrätt på hög nivå” i *Juridisk Tidskrift nr 3 2009/2010* s. 643-652
- Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (red): *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur, Lund, Kleineman, Jan: 2013
- Heidbrink, Jakob, *Grundläggande fodrings- och skuldebrevs rätt*, uppl. 1:1, Studentlitteratur AB, Lund, 2011
- Heuman, Lars, *Specialprocess, Utsökning och konkurs*, 6 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2011
- Hobohm, Susanne, *Barnets rätt, handbok för vuxna*, Liber AB, Stockholm, 2003
- Jensen, Ulf, Rylander, S, Lindblom, P.H, *Att skriva juridik Regler och råd*, uppl. 4, Iustus Förlag, Uppsala, 2006
- Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*, 6:e uppl., Institutet för bank- och affärsjuridik AB, Uppsala, 2010
- Mellqvist, Mikael, *Obeståndsrätt, En introduktion*, 6 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2012
- Millqvist, Göran, *Sakrättens grunder*, 6 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2011
- Molin, Anna och Svensson, Ulf, *Gåva- juridiken i praktiken*, Björn Lundén Information AB, 1 uppl., Näsvisen, 2010
- Saldeen, Åke, *Barn- och föräldrarätt*, 7 uppl., Iustus Förlag, Uppsala, 2013
- Schiratzki, Johanna. *Barnets bästa, utsatthet och ekonomi*. I:Festskrift till Anna Hollander, *Rätt, social utsatthet och samhälligt ansvar*, Iustus Juridik Förlag, Stockholm, 2012
- Singer, Anna, *Föräldraskap i rättslig belysning*, Iustus förlag, Uppsala, 2000
- Singer, Anna, *Barnets bästa, Om barnets rättsliga ställning i familj och samhälle*, 6 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2012
- Svensson Ulf, *Kapital, gåva & förmögenhet, skatteregler & skatteplanering*, Björn Lundén Information AB, 2 uppl., Näsvisen, 2004

Referenslista

- Walin, Gösta, *Kommentar till Föräldrabalken*, 3:e uppl., Norstedts Blå Biblioteket, Lund, 1979
- Walin, Gösta, *Förmyndare, förvaltare och gode man*, Norstedts Juridik, Stockholm, 1996
- Walin, Gösta, Vängby, Staffan, *Föräldrabalken, en kommentar. Del I, 1-13 kap.*, 3:e uppl., Norstedts Juridik, Göteborg, 2004
- Walin, Gösta och Vängby, Staffan, *Föräldrabalken, en kommentar. Del I, 1-13 kap.*, 6:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2010
- Westman, Per, *Förmyndarskap*, 2 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2011

Internet

- Bejstam, Lars, kommentar till lag (1947:529) om allmänna barnbidrag, I: Karnov, hämtad 2014-04-05
<http://juridik.karnovgroup.se.bibl.proxy.hj.se/document/527351/1?frt=barnbidrag&rank=3&versid=148-1-2005>
- <http://www.handelsbanken.se>, Privattjänster, hämtad 2014-03-31
- <http://www.nordea.se>, Spara till barn, hämtat 2014-02-18
- <http://www.skatteverket.se>, hämtad 2014-05-08
- <http://www.swedbank.se>, Spara och placera, Barnsparande, hämtat 2014-02-18
- <http://www.swedishbankers.se>, Bankärenden för annans räkning, hämtad 2014-03-25

